

2021-05

jaargang 52
nummer 05
Juni 2021

Maandblad van
Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte

De Vrijdenker

Sinds 1856

IN DIT NUMMER ONDER MEER

Cancel Culture of de annulerings cultuur
De discussie over buitenlichamelijk bewustzijn
G. Aalders - *Oranje Zwartboek*, historicus op missie

Weerbare wetenschap als antwoord op woke
ondermijning, over de opkomst van cancel culture
Wie rijdt mee op de bus? interview F. van Langevelde

De Haagse Verlichtingsborrel

is een maandelijks feestje over helder denken, de moraal en het goede leven. Voor vrijdenkers, atheïsten, humanisten, sceptici en andere belangstellenden.

Café Van Beek, Turfmarkt 6, 2511 JH Den Haag
elke tweede maandag van de maand
20.00 - 23.00 u., inloop vrij tot 21.00 u.
borrel € 3,00
drankjes voor eigen rekening

Tijdelijk helaas geen Verlichtingsborrels
i.v.m. de coronamaatregelen

Kijk altijd op de website
<http://verlichtingsborrel.org>
voor de actuele informatie

Contact: redactie@verlichtingsborrel.org

Bezoek onze
website
devrijegedachte.nl

Bezoek onze
Facebook-pagina
De Vrije Gedachte

COVER

Voor: Bij Elzenhove, tussen Amstelveen en Ouderkerk
a/d Amstel, foto R. van Elst.

Achter: foto van Karl J.K. Hedin op Unsplash.

De Vrijdenker

jaargang 52 • nummer 05 • juni 2021

INHOUD

Titel	Auteur(s)	Pag.
Colofon De Vrijdenker/Informatie De Vrije Gedachte	<i>Redactie/Bestuur</i>	2
Voorwoord	<i>Sicco Polders</i>	3
Humanistisch Verbond bestaat 75 jaar	<i>Redactie</i>	3
Cancel Culture of de annuleringscultuur	<i>Kenneth van Oost</i>	4
Klaas Rozemond - <i>Het menselijk kwaad</i>	<i>Enno Nuy</i>	7
De discussie over buitenlichamelijk bewustzijn. Zin en onzin.	<i>Harry Ansems</i>	10
Brandbrief aan moslimmannen en multiculturele wekijkers	<i>Floris van den Berg</i> <i>Jaap van Dijk /</i>	14
Wie rijdt er mee met de bus? (3) interview met Fabian van Langevelde	<i>Fabian van</i> <i>Langevelde</i>	18
Gerard Aalders - <i>Oranje Zwartboek</i> , een historicus op een missie	<i>Maarten Gorter</i>	20
Crypto-ongelovige, kom te voorschijn! (8)	<i>Anton Mullink</i>	22
Weerbare wetenschap als antwoord op woke ondermijning, over de opkomst van de cancel culture (2)	<i>Floris van den Berg</i>	25
Hoe gelovig zijn gelovigen? (2)	<i>Frits Kief</i>	29
Terzijde, Winti	<i>Sicco Polders</i>	31
De auteurs van dit nummer/Aanwijzingen voor auteurs	<i>Redactie</i>	32

COLOFON De Vrijdenker

De Vrijdenker is een tien maal per jaar
verschijnend tijdschrift, uitgegeven door de
vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Redactie:

René van Elst – eindredacteur
Maarten Gorter – coördinator
Anton van Hooff
Sicco Polders – hoofdredacteur
Thomas Spickmann

Opmaak:

Jaap van Dijk

Postadres:

De Vrije Gedachte,
Kerkstraat 64A, 1687 AS Wognum
tel. 06-18295049

E-mail: redactie@devrijegedachte.nl

Website: devrijegedachte.nl

IBAN: NL15INGB0000274551

(Leden- en) abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl
Postadres: Heetakker 59, 3762 AZ Soest
tel. 085 401 6874

Kosten (ingegaan 2018):

- Lidmaatschap met abonnement € 62,— p.j.
- Lidmaatschap zonder abonnement € 30,— p.j.
- Abonnement € 36,— p.j.
- Student-lidmaatschap (t/m 25 jaar)
met abonnement € 30,— p.j.
Zie ook de aanbieding onderaan!
- Prijs losse nummers € 3,50

Kopij:

Reacties en nieuwe bijdragen, die betrekking hebben op
het vrijdenken, worden zeer op prijs gesteld. A.u.b.
digitaal aanleveren.

Druk:

Drukkerij Image Team Eemnes
ISSN: 1872-1478

Disclaimer:

*De Redactie van De Vrijdenker wijst erop dat door
auteurs verkondigde meningen niet per se geheel of
gedeeltelijk de mening van de Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte en/of de Redactie weergeven.
De inhoud van het geschrevene blijft te allen tijde de
verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteur.*

INFORMATIE De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte
is opgericht in 1856
onder de naam **De Dageraad.**

Bestuur:

Stanley Bakker – voorzitter
Jaap van Dijk – secretaris
Jacques Honkoop – penningmeester/vice-voorzitter
Leon Houtzager (a.i.)
Fabian van Langevelde

Van Langevelde - Bakker - Houtzager - van Dijk - Honkoop

Postadres:

De Vrije Gedachte,
Kerkstraat 64A, 1687 AS Wognum
tel. 06-18295049

E-mail: info@devrijegedachte.nl

IBAN: NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl
Postadres: Heetakker 59, 3762 AZ Soest
tel. 085 401 6874

Lidmaatschap / abonnement De Vrijdenker:

Zie hiernaast in de Colofon van dit blad.

Internet:

- *Website:*
devrijegedachte.nl
- *YouTube-kanaal:* www.youtube.com/channel/UCGBnWeBAI4MF2n9OnyQqzLw
- *Facebook-pagina:*
<https://www.facebook.com/DeVrijeGedachte>

VOORDEELAANBIEDING VOOR JONGEREN

Ben je atheïst (of denk je erover om het te worden) en jonger dan 25 jaar, profiteer dan van ons aanbod.
Als je je aanmeldt als nieuw lid dan krijg je een heel jaar lang 50% korting op De Vrijdenker. Je betaalt dan dus geen
€ 30,- maar slechts € 15,- voor 10 nummers!
Meld je aan op de site www.devrijegedachte.nl of via info@devrijegedachte.nl en vergeet niet je geboortedatum te
vermelden.

Voorwoord

Is het einde van de coronatunnel in zicht en naderen we het licht? Ja, dankzij vaccinaties. Maar de houding van velen ten opzichte van vaccineren verwondert mij. De meesten zijn gelukkig bereid een vaccin te nemen, maar iets meer enthousiasme zou niet misstaan. De wetenschappers die hebben gewerkt aan het ontwikkelen van een vaccin, hebben een grootse prestatie geleverd. En ons vaccinatieprogramma is dan wel niet perfect, maar het is er tenminste. En dat geldt ook voor de financiële steun vanuit de overheid. Je zal maar in Spanje of Turkije wonen als ondernemer, of in India als coronapatiënt, om niet te spreken van Brazilië.

Niettegenstaande alle lof moeten we wel beducht zijn op verval van onze verworvenheden. De wetenschap ligt namelijk onder vuur. Een tekort aan financiële middelen vermindert haar potentieel en burgers die zich laten leiden door internettrollen ondermijnen het vertrouwen. Tegelijkertijd erodeert de wetenschap van binnenuit door de inclusiviteitsobsessie, diversiteitsmanie en identiteitspsychose van sommigen. Floris van den Berg en Kenneth van Oost schrijven over deze verontrustende ontwikkelingen. Daarnaast hebben we een boekrecensie van redacteur Maarten Gorter over de missie van historicus Gerard Aalders om het 'ware' koningshuis bloot te leggen. Had Aalders Máxima maar geïnterviewd...

En Harry Ansems schreef een lezenswaardig artikel over zin en onzin over het buitenlichamelijk bewustzijn. Daarbij een aantekening mijnerzijds: zelfbewustzijn is niet kenmerkend voor mensen, ook andere diersoorten hebben het. En het is inderdaad een vermogen dat ons in staat stelt een identiteit te vormen op basis van informatieverwerking, maar het lijkt niet bij machte om van al die informatie te leren van gemaakte fouten. Want ik vermoed dat we niets hebben geleerd van de pandemie en ons gedrag niet gaan veranderen. Tijdens het bestrijden van de gevolgen was er nauwelijks aandacht voor de oorzaken van de pandemie, laat staan voor het voorkomen van een nieuwe. We zijn zelfbewust maar niet eerlijk en kritisch.

Sicco Polders - hoofdredacteur

Humanistisch Verbond bestaat 75-jaar

In 2021 bestaat het Humanistisch Verbond 75 jaar. Al sinds 1946 zijn zij een organisatie in Nederland die opkomt voor een vrije en humane samenleving. Deze mijlpaal vieren ze groots en het hele jaar door.

Vrijdenken en Vrijdenkers Tentoonstelling

75 jaar geleden werd het Humanistisch Verbond opgericht in Amsterdam. Een goed moment om aandacht te besteden aan de vrijdenkerstraditie van Amsterdam. Wie waren de vrijdenkers? Wat is de huidige positie van vrijdenkers? Zowel binnen als buiten geloofsstromingen. In samenwerking met het Amsterdam Museum en de Universiteit voor Humanistiek zal een gelaagde en aantrekkelijke tentoonstelling worden gemaakt waarin historische verhalen en objecten rondom vrijdenken in de afgelopen eeuwen verweven zijn met vrijdenkers van nu. De tentoonstelling gaat van start in september 2021.

Vrijdenkers, vierdelige documentaire door omroep Human. Wat gebeurt er als je binnen een geloofsge-meenschap opgroeit en je er op een dag niet meer thuisvoelt? Daarover praat Özcan Akyol (Eus) met zes voormalig gelovigen in de vierdelige serie Vrijdenkers die vanaf 2 mei elke zondag om 17.45 uur te zien is bij HUMAN op NPO 2.

Fietstocht Vrijheid van Amsterdam

De tocht leidt langs speciaal ontworpen banken van recycled plastic die in stadsnatuur staan. Op de banken luister je naar biologen van Artis die vertellen over het leven van dieren en planten in de omgeving. Daarna komen wetenschappers aan het woord die vanuit hun vakgebied en vanuit hun eigen menszijn nadenken over de plaats van de mens in de natuur. De tocht is ontwikkeld door het Humanistisch Verbond en de Vrijheid van Amsterdam.

<https://www.vrijheidvanamsterdam.nl/>

Cancel Culture of de annuleringscultuur

Kenneth van Oost

In de meest gebruikelijke betekenis is *wokeness* wakker zijn, zich bewust zijn van en alert zijn op mogelijke maatschappelijke misstanden, zoals racisme en discriminatie, en proberen die te vermijden door taal, houding en mening aan te passen. Maar deze nieuwe vorm van politieke correctheid veroorzaakt problemen. Met name voorstanders van het vrije beeld-, taal- en woordgebruik vrezen voor een gestage afbouw van het recht op vrije meningsuiting. Voor ons vrij- en andersdenkenden vormen kritische reflectie, tegenspraak, discussie en vraagstelling de maatstaf voor onze oordeelsvorming. Het is evenwel duidelijk dat aanhangers van nieuwe, radicale vormen van burgerrechtvaardigheid aan kracht winnen. Zij willen de grenzen van vrije meningsuiting en sociaal aanvaardbare expressie (opnieuw) bepalen en zij staan een activisme voor dat zowel belachelijk als verachtelijk, wreed en gewelddadig is, afkeer en minachting inhoudt. Alles wat niet in overeenstemming is met hun wensen en voorkeuren bestrijden zij halsstarrig en fanatiek. De media spreken van de "annulerings-" of "verontwaardigingscultuur". [1] Maar het is belangrijk te weten dat als we alles overzien het toch weer religie is die ons komt uitdagen. In de volgende tekst wil ik dat schetsen.

Iedereen woke!?

De dood van George Floyd, op 25 mei 2020 in Minneapolis (Minnesota/USA), bracht niet alleen Amerika van slag maar de hele wereld. De Black Lives Matter-beweging [2] heeft toen een enorme stimulans gekregen: wie zwart is heeft evenveel recht om tot de mensheid te behoren! Een nieuw soort antiracisme maakte duidelijk dat gekleurde mensen niet langer straffeloos achtergesteld konden en mochten worden. Wokeness: 'de geest van waakzaamheid die zich erop beroept de wereld te zien zoals hij werkelijk is' ontsnapte en plots werd alles wat met witheid (blank) [3] te maken had voorwerp van een uitgesproken gevoeligheid. Woke-activisten zien de *witheid* als bron van alle kwaad. Dat begint bij de slavenhandel en kolonisatie en eindigt bij de ideeën en gedachten die wij in woorden uitspreken. Aldus zien wij dat fundamentele kenmerken van religie (christendom); politiek (liberalisme); socialiteit (elementaire grondrechten) en cultuur (kunst) onderhevig worden aan een *sociale correctie*. Woorden die anderen krenken, vooroordelen over gekleurde mensen, vrouwen en andersvaliden, schokkende denkbelden en afwijkend taalgebruik worden opnieuw en verfijnder getoetst aan wat Stuart Mill [4] het *schadebeginsel* noemde. Woke-activisten willen de samenleving zuiveren van mensen die met uitgesproken meningen en opvattingen anderen stigmatiseren en uitsluiten. Woorden, de inhoud van een boek, omstreden teksten en dito sprekers, zullen aan nieuwe ethische en sociale normen moeten voldoen.

Als het van de woke-activisten zou afhangen, durfde niemand zich nog aan woorden te wagen die de bladzijden van onze boeken en tijdschriften zouden ontsieren. Politieke correctheid en fatsoen zouden het ware karakter van de mens moeten zijn! Dat lijkt op controle en censuur en de verstikkende sfeer van dogmatisme is niet ver weg. Natuurlijk, voorstanders van de vrije meningsuiting, vrij- en verlichtingsdenkers, willen geen rem op wat zij, soms onbeschaamd, met woorden uitspreken. Daarvan iets opgeven, betekent afstand doen van het wezenlijke dat van levensbelang is voor eenieder die de voorkeur geeft aan kritische reflectie boven gedachteloos vervallen in behoudendheid. Kritische reflectie is ook de levensader voor de verdere evolutie van religie, geloof, moraal, politiek, cultuur, mens en dier. Onderzoeken van en rekening houden met wat nú duidelijk en tastbaar is, is wel juist de basis voor wetenschappelijk onderzoek en voor kennis. Maar moeten wij dan met ons allen woke worden, ons zodanig sociaal engageren dat wij onszelf aan vormen van zelfcensuur onderwerpen, onszelf schaamtevol vernederen om een bende luid schreeuwende radicalen af te houden!?

In werkelijkheid laten voorstanders van wokeness (nu nog) voldoende ruimte aan de voorstanders van de nog beschermde vrije meningsuiting om op een eigen manier verweer aan te tekenen bij wat woke-activisten als noodzakelijke gerechtigheid zien. Hoe sterk wij onze meningen ook mogen verdedigen, voor sommigen is het aanstootgevend hoe wij denken socio-economische ongelijkheden te willen wegwerken. Daarom pleiten woke-activisten voor een herziening van de begrippen waarmee wij (opnieuw) kunnen discussiëren. Dit lijkt nieuw omdat een soort *sociaal rechtvaardigheidsactivisme* wordt gelanceerd, opgekomen vanuit historisch achtergestelde, gemarginaliseerde (bevolkings)groepen en minderheden die zich in de huidige sociale media comfortabeler voelen dan voorheen, die samenkomen in *safe spaces* en zich nu krachtadiger uitspreken over zichzelf en hoe zij zaken zien en ervaren. Sociale rechtvaardigheid is natuurlijk niet slecht, maar louter vanuit een onderliggende positie de grenzen van vrije meningsuiting, woord- en taalgebruik willen bepalen en zonder overleg definiëren waar die dan zouden moeten eindigen als Anderen zich niet achter de

manier van denken scharen – op gevaar van straf, represailles, laster, intimidatie en censuur – is even dwaas als trachten een alternatief taalgebruik tot stand te brengen waar álle negatieve connotatie is uit verwijderd. Dubbelzinnige formuleringen en subtiele nuances van de alledaagse taal zullen blijven bestaan en voor controverse, verwarring, onvolledige en mislukte communicatie zorgen. Met taal zou alles gezegd moeten kunnen worden waarover mensen zonder misverstanden van gedachten kunnen wisselen.

Annuleringscultuur

Wokeness trekt in de nasleep van de protesten tegen de dood van George Floyd meer dan een oppervlakkig spoor door de manier waarop wij met sociale media en internet omgaan. Wokeness is echter geen beweging, heeft leider noch lidmaatschap, en degenen die deelnemen aan acties, doen dit zo onregelmatig dat we moeilijk kunnen spreken van een samenhangend geheel of dito ideologie. Toch is wat er gebeurt niet zonder gevaar. Om dit te laten zien, is het voldoende op te merken dat woke-activisten gebruik maken van emotionele manipulatie, geruchten, gefluister, pestgedrag, exploitatie van macht, schelden, dreigen, veroorzaken van paniek, framing en genadeloze kritiek en intimidatie. Dat gebeurt als volgt: ervan uitgaand dat hij, en hij alleen, de waarheid kent, zich aangesproken voelt en dat de Ander grove en stuitende leugens vertelt, past de woke-activist, om het gelijk aan zijn kant te krijgen, de annuleringsstrategie toe. Ter illustratie: een beroemdheid of een of ander (publiek) figuur doet of zegt iets aanstootgevends. Een publieke reactie, vaak aangewakkerd door politiek progressieve sociale media, volgt. Dan komen oproepen om de persoon te annuleren (negeren, uitschakelen), zijn carrière effectief te beëindigen of zijn socio-cultureel prestige ter discussie te stellen, hetzij door boycotten van hun werk of aan te sturen op disciplinaire maatregelen van een werkgever of uitgever. Het is een soort collectieve manier om te zeggen: wij storen ons vanaf nu niet aan uw sociaaleconomische status en invloed of politieke macht. U denkt misschien dat wij géén macht of kracht bezitten, maar de macht die wij hebben, is u te negeren en te schrappen!

Hoewel het niet altijd duidelijk is of het doel is om iets (bijv. een bedrijf) of iemand dwars te zitten, dan wel om een bepaalde orde te herstellen of een verkeerd begrepen interpretatie opnieuw aan het gezond verstand te toetsen, het gevoel overheerst dat het allemaal niet zo onschuldig is. Onder het mom van voor Anderen in de bres te springen, mensen aanzetten om producten niet meer te kopen van bedrijven die niet aan de vraag naar meer diversiteit op de werkvloer voldoen, is zonder meer snijden in de omzetcijfers maar ook daadwerkelijk bedreigend voor de werkgelegenheid. Voor dat soort drieste acties moeten we ons hoeden: sociale tirannie kan erger doorwerken dan politieke onderdrukking.

Is dus de annuleringscultuur een nieuw belangrijk instrument om sociale gelijkheid en rechtvaardigheid af te dwingen? Of is het een manier om nieuwe taboes vorm te geven of een vorm van genadeloze intimidatie van de massa? Alleen al de manier waarop activisten dit doel willen bereiken, namelijk door dwang, doet, althans volgens mij, meer kwaad dan goed. Werkt het besef te worden *genegeerd* uiteindelijk wel door naar ons gedrag? Passen wij ons aan als wij publiekelijk verantwoordelijk kunnen wor-

den gehouden voor slecht gedrag, aanstootgevende uitspraken en uitwassen van onzedelijke en allerlei andere asociale aard?

Deze vragen hebben de afgelopen jaren steeds meer aandacht gekregen, aangezien de idee van de annuleringscultuur zelf is geëvolueerd van zijn humoristische oorsprong [5] naar een breder en serieuzer kader over het bepalen van nieuwe ethische en sociale normen en het uitzoeken van hoe te reageren wanneer die normen worden geschonden. Het is echter geen eenvoudige zaak om ware en vermeende overtredingen van elkaar te scheiden. Iemand publiekelijk de mantel uitvegen als daar geen met bewijs aantoonbare reden voor is, alleen maar uit wraak, bereikt juist het tegenovergestelde. Annuleren en negeren is dan níét langer een middel tot bestrijding van sociaal onrecht en aanstootgevend gedrag maar een reden om verbaal geweld te legitimeren en andersdenkenden te straffen. Het wordt dan gebruikt als een politiek wapen om onderwerping te eisen, burgerwachten en wraakzucht te rechtvaardigen en kwesties inzake ethische en esthetische zuiverheid (correctheid) hoog op de politieke agenda te krijgen.

Moeten wij ons dan verbazen dat tegenstanders van de annuleringscultuur zich zorgen maken over vrije meningsuiting, vrij beeld-, woord- en taalgebruik? Want alles staat nu ter discussie: controversiële stukken, afwijkende meningen — sommige overtredingen zijn inderdaad ernstig genoeg om carrières onherstelbaar te beschadigen, maar toch, het échte debat gaat niet eens over het principe van vrije meningsuiting, maar over het grijze gebied daaromheen. Hoe, waar en waarom begrenzen wij de vrije meningsuiting? Welke vrij uitgesproken mening is moralistisch gezien buiten de grens van het toelaatbare? Welke sprekers moeten wij weren? En maakt het geven van een platform het iemand makkelijker om toch zijn mening te delen? En welke sociale maatregelen zijn geoorloofd — ontslag, public shaming — om personen bij te staan of meningen te breken? Het zijn zorgelijke tijden! Het lijkt alsof wij ons geen fouten meer mogen veroorloven. Individuele blunders benadrukken blijkbaar een gebrek en wij zijn bang om onze gedachten hun gang te laten gaan. Wat misschien gemakshalve over het hoofd wordt gezien, is dat voorstanders van de annuleringscultuur de macht noch de intentie hebben om enig debat af te wijzen. Integendeel, de wens om een nieuwe wereld te vertegenwoordigen gaat

samen met het verschuiven van de voorwaarden waaronder een vrij debat kan plaatsvinden. Zij richten zich expliciet op een taal om mensen te bevrijden die met de gevolgen van onvrijheid te kampen hebben. *De vrijheid van meningsuiting wordt niet ingeperkt maar terdege uitgebreid.* Het is een debat dat *binnen en niet óver* onze samenleving moet gevoerd worden. Het vereist zoeken naar aanvaardbare manieren om onze sociale communicatie te verbeteren. Hoe onvolmaakt onze uitingen ook zijn, voor een Ander is er wel ergens een reden om mij publiekelijk aan te vallen en bij voorkeur over te leveren aan de blaffende menigte. Maar laat ons nu níet het kind met het badwater weggooien.

Het is makkelijk om de annuleringscultuur negatief te benaderen. Vrij- en andersdenkenden storen zich terecht mateloos aan het fanatisme dat zich met relatieve anonimiteit meester maakt van de sociale media. Het recht op het geven van een mening wordt menigeen ontnomen en de onverdraagzaamheid voor tegengestelde opvattingen neemt een hoge vlucht. Het is in feite heel eenvoudig geworden om iemand, ook zonder reden, uit te schelden! Sommigen prijzen, tegen beter weten in, de annuleringscultuur als een forum, een middel tot bestrijding van misbruik en exploitatie van macht; een platform om de noodzakelijke sociale correcties door te voeren op het falen van de staat om zijn burgers te beschermen. Het publiek krijgt mede door het gebruik van sociale media een ongekend vermogen om regels te beïnvloeden en opnieuw vorm te geven. Minderheden, achtergestelde groepen en buitenstaanders krijgen nieuwe middelen ter beschikking om de opinie van de elite uit te dagen en hen verantwoordelijk te houden als zaken níet ten goede veranderen. Ervan uitgaand dat diegene wiens wangedrag te ver gaat toch geen schaamte kent, geen enkele verantwoordelijkheid neemt en werkelijk niets doet om zijn gedrag te veranderen en ongehinderd kan doorgaan omdat er altijd mensen zijn die profiteren van discriminatie en onrecht, benoemen voorstanders van de annuleringscultuur zichzelf graag als de beschermers van de politieke, sociale, culturele *en religieuze* zuiverheid.

Moraal, Deugd en de Zondebok

Voorstanders van de annuleringscultuur schetsen ons een wereld die geheel ondergedompeld lijkt in rechtvaardigheid, menselijkheid, sociale cohesie en zelfs vaderlandsliefde! Zij hebben zich verbeeld dat zij de wereld beter konden maken door meedogenloos iemands fouten publiekelijk aan te kaarten in de hoop dat de overtreder om genade zou smeken en zich zou terugtrekken in introspectie om daadwerkelijk zijn gedrag te onderzoeken; zich vrijwillig zou onderwerpen aan straf en aan het volgen van sociale voorschriften en daardoor gezuiverd van zonde weer schoon tevoorschijn zou komen. Een dergelijke opstelling moet dienen als voorwendsel om vooral conservatief christelijke moralistische doelstellingen door te drukken. Zij die staan te roepen dat zij zich beledigd voelen, beschuldigen *de overtreder* dat hij hun vertrouwen heeft beschaamd en daarom de straf, het financiële verlies of het ontslag, heeft verdiend en moet aanvaarden. Iedereen die maar enigszins op welke manier dan ook probeert de morele grenzen van de samenleving te verpesten of te beschamen, door om minderheden, seksuele geaardheid, afkomst, kleur of ras te lachen wordt opgejaagd, verbaal geëgelsd en zonedig effectief uit de gemeenschap gezet.

Klinkt dat bekend!? Vooral in Amerika is een heropflakking van vroeg-christelijke motieven zichtbaar. Het is niet verbazend dat wij in het onophoudelijk vervolgen, annuleren, verwijderen en verdrijven van de met alle schuld overladen overtreder *het de woestijn injagen van de zondebok* herkennen; de verschuiving van schuld naar schaamte wordt benadrukt als een sociale deugd en de annuleringsadepten hebben duidelijk gemaakt dat (mensen)offers nodig zijn om gelijkheid, vergelding en gerechtigheid af te dwingen.

The Scapegoat (de zondebok) van William Holman Hunt (1854)

Als een vanzelfsprekend vervolg van die principes kan alleen nog *vergeving* soelaas brengen, maar binnen de annuleringscultuur is er een onvermogen om te vergeven, grootmoedig en verdraagzaam te zijn en dan gewoon verder gaan. De annuleringscultuur heeft bij het streven naar een rechtvaardigere samenleving helaas reeds de slechte punten van religie omarmd: morele zekerheid en eigengerechtigheid. In plaats van aan te sturen op manieren om vermeende overtreders te helpen om zich weer deugzaam te gedragen, stuurt de annuleringscultuur aan op het vasthouden van het bewijs in een soort geautomatiseerde dossierbank waaruit geen verlossing bestaat. En alhoewel de annuleringscultuur ons lijkt te ontheffen van de tirannie van de macht — naast politici, muzikanten en schrijvers kunnen wij ook dictators, goden, profetieën, voorschriften en geboden negeren en uitwissen, we kunnen weigeren hen deel te laten nemen aan platforms zoals Twitter die weliswaar een stem geven aan vanouds gemarginaliseerde groepen, maar daardoor adverteerders lokken door te wijzen op de intensiteit van gebruikersbetrokkenheid — mogen wij niet vergeten dat wij aan onze vrijheid geen grenzeloos plezier kunnen blijven beleven. De eis dat wij niet gehinderd mogen worden zolang wij zelf geen schade betrokkenen en het verdedigen van het vrije beeld-, woord- en taalgebruik voor iederéén zullen met elkaar in conflict komen. Dan is het naar mij dunkt, geboden om offers te brengen en het vrije woord *niet* aan banden te leggen, willen wij nog met elkaar kunnen communiceren. Hoe wij dan elkaar zullen behandelen, zal grotendeels afhangen van context, persoonlijke opvattingen, oordeelsvermogen en verstand.

Uit wat hierboven gezegd is, kunnen we leren dat Twitter en andere sociale media, *niet* het digitale equivalent van de openbare ruimte zijn, maar wel als zodanig worden aangeprezen [6]. Voorlopig is dit het circus dat ons verzadigt, dat ons ervan weerhoudt wakker te worden

voor de waarheid van ons eigen leven maar we zouden er goed aan doen te onthouden *niet onszelf te negeren*. Het zal geen nadelen opleveren als, in plaats van toe te kijken vanuit de verte, wij ons realiseren échte mensen te zijn! Mét fouten!

Noten

[1] 'Annuleringscultuur' is de Nederlandse vertaling van Cancel Culture. Om bovenstaande tekst te kunnen schrijven is gebruik gemaakt van volgende sites, *The Long and Tortured History of Cancel Culture*, (NYtimes.Com) en *What is cancel culture? Why we keep fighting about cancelling people* (Vox.com)

[2] Black Lives Matter, internationale beweging die ontstaan is in de Afro-Amerikaanse gemeenschap in de USA als reactie op politiegeweld tegen Afro-Amerikanen. De oorsprong ligt in de Afro-Amerikaanse burgerrechtenbeweging.

[3] Witheid (blank), geen enkele activist stelt dat de witte man ergens individueel schuld voor draagt, maar wel dat de witte man profiteert van een systeem waarin de witte huidskleur en het mannelijk geslacht de voorkeur krijgen in vrijwel alle maatschappelijke situaties.

[4] John Stuart Mill, (1806-1873), schadebeginsel, uit *On Liberty*, "iemand's vrijheid mag alleen beperkt worden voor zover dat nodig is om te verhinderen dat hij anderen schaadt".

[5] De eerste verwijzing komt uit de film *New Jack City* uit 1991 waarin Wesley Snipes een gangster speelt die zijn vriendin dumpst met de woorden 'Cancel that bitch. I'll buy me another one.'

[6] Zinsnede uit het essay *Exiting the Vampire Castle* (2013) van de Britse cultuurcriticus Mark Fischer waarin hij stelt dat we condities moeten creëren om discussies te voeren zonder angst voor uitsluiting, vervolging en/of verbanning.

Klaas Rozemond - *Het menselijke kwaad* Enno Nuy

“De hoop van de filosofie is dat het menselijke denken zichzelf kan bevrijden van kwade gedachten. Het is niet uitgesloten dat deze hoop ijdel is en dat de mensheid uiteindelijk aan haar eigen gedachten ten gronde gaat”. Schrijft Klaas Rozemond, filosoof en strafrechtwetenschapper in zijn *Het menselijke kwaad*. Eichmann, Bin Laden en Breivik zijn dan al kort de revue gepasseerd. Het betoog van Rozemond is geheel opgebouwd rond de Eichmann-casus en dan met name rond de analyse en interpretatie daarvan door de

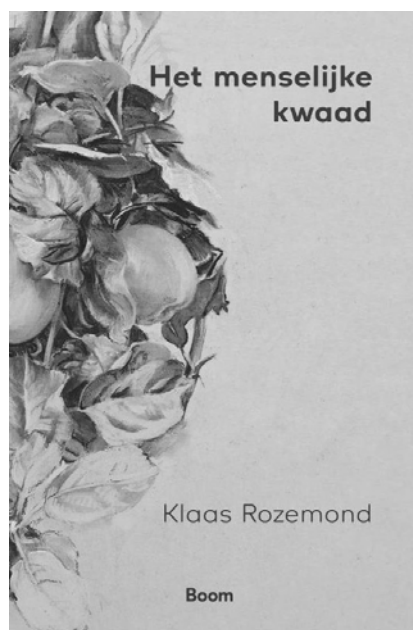
joods-Amerikaanse filosoof Hannah Arendt.

Met betrekking tot Eichmann sprak Hannah Arendt over de “banaaliteit van het kwaad”, juist omdat Eichmann volhield dat hij niets anders had gedaan dan wat zijn superieuren hem opdroegen. Zijn motivatie wortelde niet, zo meende zij, in enige vorm van antisemitisme maar in noties van tucht en orde. Niet iedereen nam Arendt deze observaties in dank af. Zij zag het kwaad in de eerste plaats als een seculier en vooral menselijk fenomeen. God en de duivel zijn in haar ogen niet nodig om het kwaad van Eichmann te analyseren en duiden.

En in de tweede plaats zag Arendt het kwaad vooral als een moreel en juridisch probleem. En als daders niet beseffen dat ze een vorm van kwaad begaan – in Arendt's visie was dit bij Eichmann het geval – dan kun je dat kwaad ‘banaal’ noemen. Ook Abel Herzberg zag Eichmann als een banale man die handelde volgens de geest van zijn tijd, de moraal van zijn volk en de politiek van zijn staat. Voor Rozemond is de vraag van belang hoe kan worden verklaard dat mensen welbewust schade aan anderen toebrengen en daarbij morele en juridische normen overtreden.

Imperatief

Eichmann realiseert zich dat hij niet langer kan leven volgens de Kantiaanse regel en besluit zijn definitie van de categorische imperatief in die zin aan te passen dat hij wil leven en handelen zodanig dat Hitler, zou hij daarvan op de hoogte zijn, zijn leven en handelen zou goedkeuren. Precies deze discussie stelt Jonathan Littell aan de orde in zijn magistrale roman *De welwillenden*. Littell laat Eichman zeggen: “Zoals ik het begrijp, zegt Eichmann, is dit de strekking van de imperatief: het principe dat ten grondslag ligt aan mijn individuele wil, moet van dien aard zijn dat het kan dienen tot principe van de algemene morele wet. Al handelend stelt de mens de wet.”. Op de vraag van Aue of Eichmann zich afvraagt of het handelen van de nazi's in overeenstemming is met die imperatief, antwoordt Eichmann: “Dat is het niet helemaal. Maar een van mijn vrienden (–) beweert dat de Kantiaanse imperatief in oorlogstijd, vanwege de, laten we zeggen, uitzonderlijke toestand als gevolg van het heersende gevaar, is opgeheven, want we willen natuurlijk niet dat de vijand ons aandoet wat wij de vijand willen aandoen, en derhalve kan hetgeen wij doen niet de grondslag vormen van een algemene wet”. Vervolgens laat Littell Aue antwoorden: “We zijn het er allemaal over eens dat in een nationaal-socialistische staat de laatste grondslag van het positieve recht wordt gevormd door de wil van de Führer.

Conform het welbekende principe *Führerworte haben Gesetzeskraft*. (–) Zo heeft bijvoorbeeld Dr. Frank in zijn verhandeling over het constitutionele recht, de definitie van het *Führerprinzip* als volgt uitgebreid: *Handel zodanig dat de Führer, als hij uw handeling zou kennen, deze zou goedkeuren*. Tussen dit uitgangspunt en de imperatief van Kant bestaat geen tegenstrijdigheid”.

De vraag blijft of Eichmann nu wel of niet in staat was om in te zien dat hij immoreel en misdadig had gehandeld. Inmiddels is aangetoond dat Eichmann tijdens zijn proces in Jeruzalem niet de waarheid sprak: hij had wel degelijk ideologische motieven voor de genocide op de joden. Hij was een overtuigd nationaalsocialist. Dit bewijs was ten tijde van het Eichmann-proces in 1961 slechts beschikbaar in de vorm van transcripties van zijn op band opge-

Moreel besef

Arendt had wel lef door te stellen dat Ben-Gurion het proces tegen Eichmann misbruikte om het bestaan van Israël als Joodse staat te rechtvaardigen. Ze vergeleek de Joodse huwelijkswetgeving (joden in Israël konden alleen met joden trouwen) met de Neurenberger rassenwetten van de nazi's. En ook het idee van een Joodse staat verwierp zij, als immers onverenigbaar met de pluraliteit van nationaliteiten. Arendt verzette zich ertegen dat het proces tegen Eichmann vooral een antisemitisme-proces werd terwijl het er alleen maar om ging Eichmann ter verantwoording te roepen. Tot slot hekelde Arendt ook de medewerking die joodse leiders aan de nazi's verleenden. Zonder die medewerking zouden er nooit zes miljoen joden zijn omgebracht, was haar oordeel.

Voor Arendt stond gedachteloze

gehoorzaamheid aan politieke leiders centraal. Anderzijds was Eichmann zich bewust van de afschuwelijke consequenties van zijn handelen voor joodse burgers als individuen en de joodse gemeenschap als geheel. Zijn geweten vertelde hem kennelijk niet dat hij een grens was overgestoken en onbegaanbaar gebied had betreden. In plaats daarvan stelde Eichmann dat hij een eed van trouw aan de Führer had gezworen en dat hij daaraan gebonden was.

Eichmann verdiende ook in de ogen van Arendt de doodstraf omdat zij meende dat diens gehoorzaamheid tot genocide leidde. Hij koos voor het uitvoeren van

de kwade bedoelingen van anderen. Desondanks meende Arendt dat bij Eichmann het kwaad volledig afwezig was in diens bewustzijn en dat hij niet in staat was om na te denken over het kwaad waarbij hij betrokken werd. Het ontbreken van een kwaad bewustzijn leidde bij Arendt tot de kwalificatie 'de banaliteit van het kwaad'. Mij lijkt dit laatste standpunt of oordeel niet vol te houden. Ik baseer me hierbij op wat Eichmann hier zelf over zei. In de

indrukwekkende documentaire van Rony Braumann en Eyal Sivan met de titel *The Specialist* – die verklaarden geïnspireerd te zijn door *Eichmann in Jerusalem* van Hannah Arendt – antwoordt Eichman op de vraag van de openbaar aanklager Hausner of hij zichzelf schuldig acht aan de moord op miljoenen joden: “menschlich schuldig ja. — — Dann muss ich erklären, dass ich diesen Mord, diese Vernichtung an den Juden für eines der kapitalsten Verbrechen innerhalb der Menschheitsgeschichte betrachte.”.

Eichmann verklaart dit, vastgelegd op film, desgevraagd tegenover zijn rechters in Jeruzalem. Op zijn zachtst gezegd opmerkelijk, omdat het nogal in tegenspraak lijkt met het eindoordeel van Hannah Arendt! Want met deze uitspraak toont Eichmann aan wel degelijk een moreel bewustzijn te hebben maar dat kennelijk zijn gehoorzaamheidsplicht zwaarder woog. De conclusie van sommigen, onder wie Hannah Arendt, dat Eichmann niet zou hebben kunnen inzien dat hij immoreel en misdadig handelde houdt volgens mij dan ook geen stand.

In het meest pregnante moment in de documentaire werd een voormalige voorzitter van een Joodse Raad, die in het proces tegen Eichmann optrad als getuige a charge, uit het publiek ter verantwoording geroepen en ervan beschuldigd dat die Joodse raden hadden meegewerkt met de nazi's om hun eigen hachje te redden. Schokkend vond ik de opmerking van de voormalige voorzitter dat de helft van de mensen die ze hadden geadviseerd om te vluchten, op hun vlucht waren gedood, dus – zei de voorzitter – deden ze er beter aan niet tegen hun geloofsgenoten te vertellen wat er met hen ging gebeuren!

Nog opmerkelijker haast vond ik de vaststelling dat Eichmann op mij een oprechte indruk maakte in die documentaire. Oprecht in die zin dat hij de indruk wekte voortdurend en consistent zijn persoonlijke mening weer te geven. Hij was precies en accuraat in het beantwoorden van de aan hem gestelde vragen en draaide nergens om heen. Ik realiseerde me dat Eichmann heden ten dage wellicht als autist zou worden gediagnosticeerd. De bandopnames van zijn gesprekken met Willem Sassen plaatsten me overigens direct in de

nomen gesprekken met Willem Sassen, de Nederlandse SS-er en wapenhandelaar. Eichmann verklaarde dat de transcripties vervalst waren waarop de rechter besloot ze niet tot de procesvoering toe te laten. Toen de tapes veel later opeens opdoken bleken de transcripties volledig overeen te komen met de feitelijke gesprekken tussen Sassen en Eichmann.

harde werkelijkheid: Eichmann was een schurk en hij wist dat. En van berouw was geen enkele sprake, sterker nog, het speet hem vooral dat het hem niet gelukt was alle 10,3 miljoen joden om te brengen.

Iemand die meent dat een heel volk van de aardbodem weggevaagd zou mogen worden omwille van een racistische ideologie, verdient geen plaats meer in de menselijke gemeenschap. In het internationale recht met betrekking tot genocide bleek dat voldoende voor een doodvonnis. Eichmann werd opgehangen in de nacht van 31 mei op 1 juni 1962. Zijn laatste woorden zijn volgens de overlevering: “Lang leve Duitsland, lang leve Oostenrijk, lang leve Argentinië. Ik moest de bevelen van mijn vlag uitvoeren”. Eichmann kreeg geen graf, zijn as werd verstrooid in de Middellandse Zee.

Het Kwaad

Rozemond wijst er voortdurend op dat de mens moet blijven denken, moet blijven proberen zelf tot een oordeel te komen. Anders verdwijnt de Holocaust als gebeurtenis uit de geschiedenis. Ik kan dat alleen maar onderschrijven. De Holocaust is een dermate groot, indringend en afschuwelijk fenomeen geworden dat het denken daarover nooit zou moeten, mogen stoppen.

De standaardtheorie van het kwaad houdt in dat mensen welbewust schade aan anderen toebrengen, terwijl ze weten dat dat immoreel en misdadig is. Het menselijk kwaad heeft dus een subjectieve (het bewustzijn), een objectieve (de gedraging of handeling) en een normatieve (de norm dat iets niet mag) component. De bewuste keuze voor schending van de moraal uit eigenbelang is typerend voor het menselijk kwaad. Rozemond: “De holocaust was de grootste misdadige misleidingsoperatie uit de menselijke geschiedenis en daarin overtrof Eichmann in extreme mate de schurken van Shakespeare”.

Uiteindelijk was er sprake van overvloedig en overtuigend bewijs van verantwoordelijkheid voor en betrokkenheid bij talloze misdaden tegen de menselijkheid en genocide door Adolf Eichmann. Hij had ook vele massa-executies zelf bijgewoond. Er is een video* *Eichmann's Confession Is Heard In Court* te vin-

den waarin een taperecorder wordt afgespeeld maar het opgenomen gesprek is helaas niet te verstaan. Ik ga er van uit dat het hier niet om de Sassen tapes gaat. Onmiddellijk hierna verklaart Eichmann dat hij zich ervan bewust dat hij ter dood zal worden veroordeeld en dat hij geen genade kan vragen omdat hij dat niet verdient. “Misschien zou ik me zelf publiekelijk moet verhangen” zegt hij. Is deze scène niet het bewijs dat Eichmann wel degelijk morele overwegingen kende en begreep?

Klaas Rozemond wijst er nog eens op dat de nazi's met hun mislukte poging een voorbeeld hebben gegeven van het menselijke kwaad dat bestaat uit de welbewuste vernietiging van de moraal ten gunste van het recht van de sterkste. Hij refereert hierbij aan de dialoog Gorgias van Plato waarin hij Callicles ten tonele voerde die de moraal als een uitvinding van de zwakken beschouwde om de sterken aan banden te leggen. De interpretatie dat Hitler de overtuiging had dat de heersende moraal werd bepaald door de winnaar van de strijd, lijkt mij zeer plausibel. Voor Hitler was moraal irrelevant en hij wist dat zijn plannen in de ogen van zijn vijanden misdadig en immoreel waren. Maar de moraal van zijn vijanden was niet de zijne. In uiterste instantie accepteerde Hitler dat het Duitse volk ten onder zou, moest gaan als het niet de kracht bleek te hebben om de eindoverwinning af te dwingen. De menselijke moraal is in de ogen van de nazi's ondergeschikt aan de natuurlijke strijd. En precies dit laatste werd bepleit door Callicles, die

meende dat de sterken de moraal van de zwakken, hun belangrijkste wapen, dienden te vernietigen. Alleen door uitoefening van macht zijn de sterksten in staat hun begeerten te bevredigen, maar Socrates stelt daar tegenover dat de sterken beheerst worden door hun begeerten. Hij beschouwt moraal als zelfbeheersing waardoor de mens over zijn begeerten heerst in plaats van andersom. Rozemond: “Ontgrenzing van begeerten leidt tot de ondergang van de persoon die geen morele grenzen kent”.

Hobbes zou hier later nog aan toevoegen dat wie geen moraal of recht erkent, niet alleen de macht over zichzelf verliest maar ook niet met anderen kan samenleven. In een strijd van allen tegen allen zijn er geen naasten en ook geen winnaars, enkel verliezers. In essentie was het nazisme een combinatie van morele ontremming en totale onderwerping aan de onbeperkte macht van de leider.

Strafrechtfilosofie

Kern van het menselijke kwaad is dus het besluit zich niet aan de morele wet te houden, terwijl men wel weet wat die wet inhoudt. Het meest voor de hand liggende motief is egoïsme. Volgens Kant is dit kwaad in ieder mens geworteld en hij noemt het daarom radicaal kwaad. Het banale kwaad van Arendt is het kwaad dat voortkomt uit gedachteloze gehoorzaamheid aan iemand of iets anders dan een morele wet. Waar Kant het radicale kwaad als een menselijke eigenschap ziet, is dat radicale kwaad voor Arendt onmenselijk.

Maar dit laatste is toch een lastige exercitie, want de daders zijn mensen die op basis van een totalitaire ideologie hun slachtoffers onmenselijken. Dat betekent dan toch dat de verantwoordelijkheid van de dader gewoon overeind blijft? Waarom Arendt vind dat Eichmann niet voldeed aan de vereisten voor bestraffing maar wel de doodstraf verdiende, wil mij maar niet helder worden.

Ook Rozemond vindt dit problematisch en hij komt met een verfrissende mogelijkheid die aan Eichmann had kunnen worden voorgesteld: “Beschouw je jezelf als een mens met het vermogen om te denken, te oordelen en te handelen, of

mis je dat vermogen en ben je het product van de natuur of de geschiedenis? En hoe wil je worden behandeld: als verantwoordelijk mens of als willoos werktuig? In het eerste geval kun je als mens worden gestraft om je wil te beïnvloeden, en in het tweede geval moet je ter beschikking worden gesteld aan mensen die wél kunnen denken, oordelen en handelen.”

Opmerkelijk: de Auschwitzprocessen vonden plaats in Duitsland, het eerste in 1947, het tweede tussen 1963 en 1965. De Duitse rechters waren van mening dat het delict genocide, dat in 1948 was aanvaard als een delict waarvoor iemand veroordeeld kon worden, niet met terugwerkende kracht van toepassing kon worden verklaard op de processen tegen nazi's! Zij konden ten hoogste veroordeeld worden voor moord. Met andere woorden, de nazi's kon-

den in Duitsland alleen worden veroordeeld wegens moord uit verwerpelijke motieven. Wie zulke motieven niet had en bijvoorbeeld moord pleegde wegens gedachteloze gehoorzaamheid, kreeg een lagere straf. Merkwaardig genoeg was Arendt het hiermee oneens.

Ik kan na het zorgvuldig bestuderen van alle overwegingen die Rozemond in dit boek aandraagt niet uit de voeten met het oordeel van Hannah Arendt over Adolf Eichmann. Zij had op zijn minst de kanttekening kunnen plaatsen dat ze haar oordeel wellicht zou moeten heroverwegen wanneer zou blijken dat de transcripties van de Sassen-interviews volledig overeenkwamen met de authentieke bandopnames. Ik neem tenminste aan dat die opnames ook Arendt tot andere inzichten zouden hebben gebracht.

Wat Rozemond mij vooral heeft laten zien is dat strafrechtfilosofie onontbeerlijk is om tot aanvaardbare en plausibele analyses van een zeer complexe strafrechtproblematiek – en bij genocide is daarvan te allen tijde en onder alle omstandigheden sprake van – te kunnen komen. De holocaust was om tal van redenen uniek en vooralsnog eenmalig, maar vergeten we niet wat er in Ruanda gebeurde, vergeten we niet de talloze terroristische aanslagen overal ter wereld, vergeten we niet de Oeigoeren in China, ach hoe jammerlijk dat hier een ellenlange opsomming zou kunnen volgen.

Geen eenvoudige kost, strafrechtfilosofie, maar Rozemond schreef er een zeer lezenswaardig en in mijn ogen ook belangrijk boek over.

* <https://www.youtube.com/watch?v=MK4nVaFvK10>

De discussie over buitenlichamelijk bewustzijn, zin en onzin

Harry Ansems

Onder *bewustzijn* wordt door mij begrepen het kunnen waarnemen en verwerken van informatie. Informatie bestaat per definitie uit een reeks signalen die van het ene fysische systeem naar het andere kunnen worden overgedragen. Het *zelfbewustzijn*, dat kenmerkend is voor ons mensen, houdt dan in dat het bewustzijn door evolutie van de hersenen een dergelijk niveau heeft bereikt dat ingewonnen informatie voortdurend kan worden teruggekoppeld naar het eigen lichaam en de daarbij horende geheugenopslag. Dit maakt dat op die manier een eigen identiteit wordt gevormd, dat wil zeggen een min of meer gestructureerde geschiedenis van de eigen persoon.

Traditioneel – vooral sinds Descartes (Frankrijk 1596 – Zweden 1650) – beschouwen veel filosofen, theologen en gedragswetenschappers deze hoge graad van bewustzijn van de mens, ook wel aangeduid als geest of psyche, als een eigenschap welke volkomen los staat van het materiële lichaam. Moderne hersenonderzoekers, onder wie in Nederland vooral prof. Dick Swaab (Ned. 1947 -) bekendheid heeft verworven, stellen echter dat de geest louter het gevolg is van het zelforganiserend vermogen van de materiële hersenen. Immers de belangrijkste ingrediënten voor zelforganisatie zijn aanwezig in de materiële hersenen. Uit wetenschappelijk hersenonderzoek blijkt:

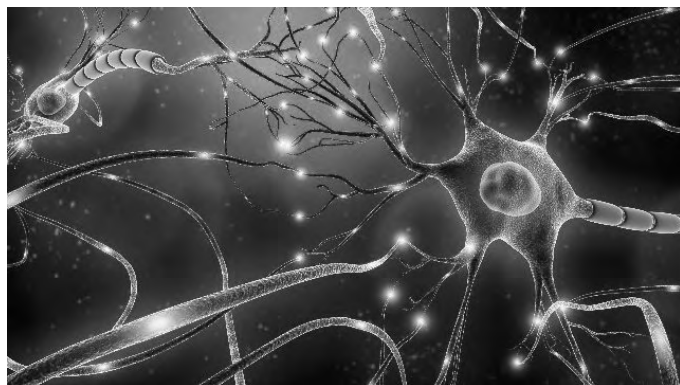
1. Het netwerk van hersencellen is enorm complex. De menselijke hersenen bevatten 80 tot 100 miljard hersen-

cellen, die ieder tussen de 1000 en 100.000 contacten kunnen maken.

2. Er is een razendsnelle communicatie tussen de onderdelen van de hersenen.

3. Op basis van ervaringen vinden er voortdurend flexibele aanpassingen plaats in de lokale netwerken; er wordt dus geleerd en er kunnen opdrachten worden gegeven aan het lichaam om in actie te komen.

De geest en het door ons ervaren zelfbewustzijn kunnen volgens deze hersenonderzoekers dus gezien worden als niets meer of minder dan het product van het extra hersenweefsel dat we tijdens de evolutie hebben verkregen boven op het hersenweefsel waarover lagere diersoorten

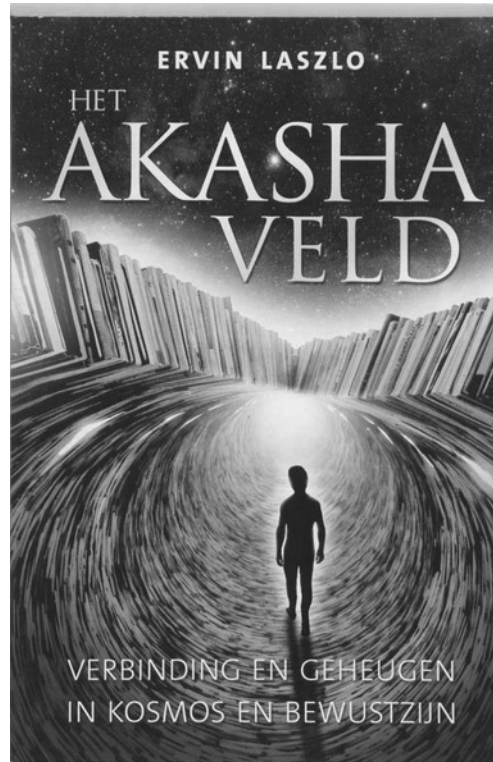
ten ook al beschikken en dat hen ook al in staat stelt tot geheugenopslag, lerend vermogen en bepaalde vormen van bewustzijn. Met name voor veel filosofen en theologen gaat dit alles echter veel te ver. Dat is op zich niet erg, maar de vraag moet dan zijn waarop zij zich dan wel baseren voor het niet te ontkennen feit dat het zelfbewustzijn toch door iedere normale levende mens bij zichzelf kan worden waargenomen.

Het gegeven dat velen het bestaan van een bewuste geest of ziel, geheel los van het lichaam, van oudsher baseren op hun religie al dan niet onder verwijzing naar een heilig boek, hoeft hier verder niet besproken te worden. Daar is al genoeg over gezegd. Deze religieuze beschouwingen missen elke feitelijke onderbouwing. Toch is de discussie over buitenlichamelijk bewustzijn tegenwoordig weer actueel geworden door de ontwikkeling van artificiële intelligentie in computers. Het verschil met vroeger is dat nu ook wetenschappers van naam zich steeds meer laten gelden. Een kort overzicht van enige opmerkelijke theorieën:

Het Akashaveld

Deze term wordt veelvuldig gebruikt door filosoof en publicist Ervin Laszlo (Hongarije 1933 -). Hij schreef een aantal boeken over het Akashaveld, dat door hem beschouwd wordt als een buitenlichamelijk bewustzijnsveld. Hij verwijst hiervoor naar de rishi's (zieners) van India, die de Akasha zagen als het meest fundamentele element in de kosmos. Was het bij deze filosofische verwijzing maar gebleven, maar Laszlo wil meer. Hij wil vooral ook als wetenschapper erkend worden. Laszlo hamert er voortdurend op dat het bewustzijn buiten de materiële hersenen al aanwezig is en dat de menselijke hersenen slechts als ontvangstinstrument dienen, zoals een radio slechts boodschappen ontvangt en uitzendt maar niets meer presteert als hij wordt uitgezet. In zijn meest recente boek *De Onsterfelijke Geest* komt hij met (in zijn eigen woorden) "overstelpend en overtuigend bewijsmateriaal". En waaruit bestaat dit bewijsmateriaal dan? Allereerst haalt Laszlo tientallen voorbeelden aan van Bijna Dood Ervaringen (BDE's) als bewijs voor buitenlichamelijk bewustzijn. Eveneens kwamen deze BDE's ook al uitgebreid aan bod bij cardioloog Pim van Lommel (Ned. 1943-) in zijn boek *Eindeloos Bewustzijn*.

Het komt steeds weer op hetzelfde neer. Een patiënt bereikt een stadium van "klinische hersendood". Nadat de patiënt het geluk heeft (of volgens sommigen de pech heeft) om weer uit de coma-toestand bij te komen, herinnert hij zich de doorgang door een smalle tunnel met aan het uiteinde een helder licht. Kennelijk wordt uitzicht gegeven op een soort hemel, wat gepaard gaat met een uiterst vredig gevoel en het idee geheel los te komen van al het aardse. Soms wordt daarbij de patiënt min of meer van bovenaf nog een laatste blik gegund op zijn overleden lichaam en op de operatiekamer met het daar bezig zijnde

medische personeel. Nu zijn er na het verschijnen van het boek van Van Lommel al steekhoudende verklaringen afgegeven door vooraanstaande neurologen voor dergelijke bevindingen bij het bijkomen uit narcose, maar daar hebben Van Lommel en Laszlo natuurlijk geen boodschap aan. Zij spelen bewust in op het sensationele aspect van het bijna dood zijn. Nimmer hebben zij het over de ontelbare andere mensen, die in halfslaap of onder invloed van verdovende middelen eveneens dromen van hemel, hel of paradijs.

Wat vooral opvalt, is dat Laszlo en van Lommel, die volstrekt leek zijn op het gebied van de hersenchirurgie, kennelijk toch een helder beeld schijnen te hebben van wat door hen wordt aangeduid als de fase van "klinische hersendood". Het zijn toch alleen maar de echte hersenwetenschappers die kunnen vaststellen op welk moment hersenen echt dood zijn of niet. Hoe kunnen leken hierover een uitspraak doen? En waarom behandelen Laszlo c.s. zoveel uitspraken van patiënten die nagenoeg steeds op hetzelfde neerkomen? Is het zo bijzonder om aan een grote hoeveelheid van opvallende uitspraken te komen van de wellicht miljoenen mensen die wereldwijd onder invloed zijn geweest van narcosemiddelen of andere chemische stoffen? Is het eerder niet zo dat Laszlo c.s. uit zijn op indoctrinerende effecten door hun constante herhalingen van nagenoeg gelijke gevallen? Nog bonter maakt Laszlo het, wanneer hij de talrijke bevindingen van media, zieners en paragnosten ook nog schaarft onder het "overstelpend bewijsmateriaal". Tja, als we alle helderzienden, profeten en afgevaardigden van het hiernamaals, die er op aarde rondlopen, enkel door hun grote aantal serieus moeten nemen.... De stelling dat er een kosmisch Akashaveld zou bestaan met een uiterst hoge graad van bewustzijn is op zich al niet falsificeerbaar. Laszlo mag hier heilig in geloven, maar noem het dan geen wetenschap! En Laszlo kan van zijn Akashaveld ook geen wetenschap maken door aan het eind van zijn boek te verwijzen naar allerlei verschijnselen in kwantum-fysica. Hij strooit daarbij overvloedig met begrippen als quarks, bosonen, snaartrillingen, verborgen dimensies, maar helaas kan hij nergens duidelijk maken wat dit alles nu te maken heeft met ons menselijk bewustzijn. Zoals quantum-fysicus en hoogleraar Robert Dijkgraaf al eens opmerkte: Wanneer een leek op het gebied van de quantum-fysica zich met deze begrippen gaat bezighouden, past alleen maar achterdocht.

Morfische velden

Rupert Sheldrake (Engeland 1942 -), als biologisch geschoold wetenschapper toch niet de eerste de beste, heeft uitvoerig geschreven over zelforganiserende systemen. Hij zet zich hierbij af tegen het volgens hem te mechanistische wereldbeeld dat hij bij veel wetenschappers aantreft. Hij stelt dat het idee van morfische velden al sinds de jaren twintig van de vorige eeuw door ontwikkelings-

biologen op grote schaal is overgenomen. Waar gaat het dan om?

Morfische velden zijn ontwikkelingsvelden. Zij bestaan binnen organismen maar vooral ook er omheen in de natuur. In zijn boek *Een Nieuwe Levenswetenschap*, gaat Sheldrake ervan uit dat alle zichzelf-ordenende systemen, met inbegrip van moleculen, kristallen, cellen, organismen en gemeenschappen van organismen, geordend worden door de morfische resonantie welke binnen een veld

plaats vindt. Velden zijn fundamenteeler dan de materie zelf. Zij vormen een onzichtbaar ordenend beginsel, zoals in een elektromagnetisch veld en bijvoorbeeld ook in een zwaartekrachtsveld. Sheldrake introduceert de hypothese van de formatieve causatie. De gewoontes en de herinneringen van alle levende wezens zijn door ruimte en tijd opgeslagen in velden. Er is geen overdracht van energie maar van informatie. De velden

worden langs niet-stoffelijke weg geërfd, niet alleen van directe voorouders, maar ook door andere leden van de soort. Vanuit mechanistisch standpunt worden vorm en instinctief gedrag van dieren en mensen tegenwoordig uitsluitend toegeschreven aan het genetisch programma. Maar hoe de synthese van bepaalde eiwitten kan leiden tot het complexe doelgerichte gedrag van dier en mens blijft duister volgens Sheldrake. Hij merkt ook op dat de exacte plaats van herinneringen niet aan te wijzen is in de hersenen. Evenals Laszlo ziet Sheldrake de materiële hersenen als een instrumentarium, dat zelf geen bewustzijn veroorzaakt maar louter ontvangt. Over mechanistisch denken gesproken! Gelukkig geeft Sheldrake zelf wel toe dat zijn hypothese controversieel is en door experimenten moet worden bewezen. Dat pleit voor hem, maar de schaarse experimenten waarna hij verwijst zijn allesbehalve overtuigend. Ook niet erg overtuigend is dat hij het steeds heeft over "indirecte bewijzen" of wat dat ook mag voorstellen. Zo is er het voorbeeld van de fantoompijn. Soms zijn geamputeerden ervan overtuigd nog steeds gevoel of zelfs pijn te hebben in hun geamputeerde ledematen. Neurowetenschapper Dick Swaab bevestigt dat veel geamputeerden sterk het gevoel hebben dat ze hun fantoomarm kunnen bewegen. Hij verklaart dat dit gevoel wordt veroorzaakt door de activiteit van de hersenschors, die nog, net als voor de amputatie, de beweging programmeert en vervolgens voor niets motorische commando's uitzendt in de richting van de niet meer bestaande ledemaat. Ook bestrijdt Swaab het idee van de hersenen als ontvangststation. Het is juist omgekeerd. Experimenten hebben aangetoond dat met de elektrische gedachtenactiviteit van bepaalde hersenenonderdelen een proefpersoon bewust een

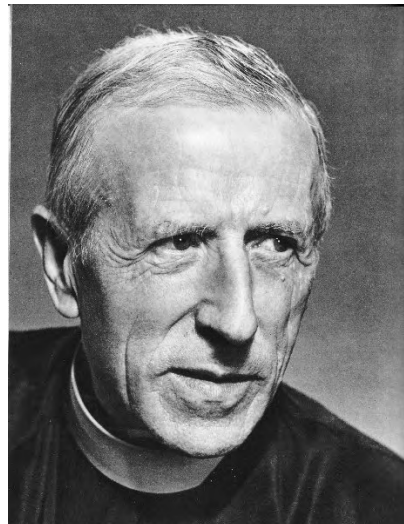
computermuis kan inschakelen. Het bewustzijn begint dus wel degelijk met de hersenactiviteit.

Onbegrijpelijk is verder dat Sheldrake een aantal malen verwijst naar het collectief onbewuste in het werk van J.J. Jung, als voorbeeld van een bewustzijn buiten het individuele lichaam. Dat is beslist onjuist gesteld. Jung heeft het over het collectief onbewuste als de geestelijke erfenis van de ontwikkeling van de mensheid in ieder individu. Maar Jung bekeek deze kwestie geheel vanuit zijn psychologisch inzicht. In hun psyche delen individuen immers een groot aantal percepties met elkaar. Deze percepties zijn grotendeels ook onbewust in de loop der tijden ontwikkeld. Denk maar aan de percepties met betrekking tot taal en abstracte symbolen. Hierbij wordt door Jung niet de genetische overdracht genoemd. Dat speelde in zijn tijd nauwelijks of niet en daar had hij als psycholoog pur sang ook geen oordeel over.

Wel heeft Sheldrake enigszins een punt wanneer hij klaagt dat ook hersenonderzoekers niet exact kunnen aantonen hoe uit de fysieke hersenen zoiets als de door ons ervaren subjectieve beleving ontstaat. Dat laatste is zeker waar, maar daar staat tegenover dat de hersenwetenschap de mensheid al veel positieve resultaten heeft opgeleverd. Denk aan medische behandeling van hersenstoornissen, aan genetisch onderzoek naar erfelijke ziekten. Van morfische velden echter is tot nu toe nog niemand beter geworden. En ja, op het gebied van hersenen als zelforganiserend systeem, dat bewustzijn veroorzaakt, valt nog heel wat te onderzoeken. Gelukkig maar.

De Noösfeer

Reeds tijdens de Tweede Wereldoorlog voorspelde **Pierre Teilhard de Chardin (Frankrijk 1881-1955)** dat de wereld snel zou toegroeien naar een de hele planeet omvattende noösfeer, waarmee hij in feite een alles omvattend collectief menselijk bewustzijn bedoelde. Teilhard was naast wetenschapper in de paleontologie en de biologie ook een plichtsgetrouw katholiek priester. Dat leverde hem gedurende zijn hele leven van twee kanten tegenwerking op. Wetenschappers vertrouwden hem niet vanwege zijn vrome levensinstelling en vanwege zijn welhaast dichterlijk taalgebruik, terwijl Teilhard toch o.a. bij de ontdekking van de Pekingmens zijn sporen in de paleontologie wel verdiend had. De katholieke kerk legde hem van tijd tot tijd een publicatieverbod op voor zijn tegen de bijbel indruisende beschouwingen over de evolutie van de mens.

Hoe komt Teilhard op het idee van de noösfeer? Na bestudering van de evolutie van levende wezens, van eencelligen tot en met hominiden, constateert Teilhard dat er een opgaande psychische lijn is over de gehele aarde die gaat in de richting van zowel een uiterst reflexief vermogen als ook een uiterste verbondenheid tussen individuen. De humani-

sering is een zich versnellend proces, omdat menselijke geesten in hun culturele evolutie steeds meer gericht zijn op uitwisseling van gedachten en denkbeelden. Door steeds geavanceerdere communicatiemiddelen en de toenemende druk van de kwantiteit van betrokken individuen en de onderlinge vervlechting van geestelijke vermogens wordt vroeg of laat een eenheid van bewustzijn gecreëerd.

Tegelijkertijd ontstaat er eenheid van identiteit. Essentieel voor de identiteit is datgene wat al die tijd in het geheugen van de mensheid is opgeslagen. Het geheugen is de basis van een zekere mate van ordening van verkregen informatie. Mensen delen steeds meer geheugen met elkaar en dit geheugen omvat niet alleen de rauwe feiten, maar veel meer nog emoties, gezichtspunten, visies en plannen.

Uiteindelijk wordt na de fase van de noösfeer het punt Omega bereikt, waarin de mensheid zichzelf overstijgt en waarbij een geheel nieuwe dimensie ontstaat. Natuurlijk kan men de ver gaande extrapolatie, waarvan Teilhard zich bedient, geen zuivere wetenschap meer noemen. Zelf stelt hij in zijn boek *Het Verschijnsel Mens* ook nergens dat hij een wetenschappelijk doel nastreeft. Voor hem staat de nauwkeurigheid van de analyse, het leggen van verbanden en bovenal het bevorderen van een positief mensbeeld voorop. Daarom kan men wel waardering, ja zelfs sympathie voor hem hebben. Heeft Teilhard in feite niet jaren tevoren al de opzienbarende ontwikkelingen van internet en toenemende globalisering voorspeld?

Het computer-bewustzijn

Volgens hoogleraar Mathematische Natuurkunde Frank Tipler (USA 1948 -) zullen computers in de toekomst in staat zijn alle door de mens verzamelde kennis op te nemen. Hij denkt dat de verschijningsvorm mens, zoals wij die kennen, zijn langste tijd gehad heeft. Met gebruikmaking van wiskundige modellen berekent Tipler dat de door natte koolstof gedragen menselijke geest gereproduceerd kan worden in droge siliciumschakelingen (*the human download*). Hij acht het geheel en al mogelijk dat alle menselijke ervaringen, inclusief het zelfbewustzijn, vertaald worden in databits welke gecompliceerde patronen volgen in uiterst geavanceerde software. Er is geen reden waarom een computer, mits opgebouwd uit onderdelen ter grootte van een atoom, de mens niet zou kunnen imiteren, synthetiseren en creëren op basis van ingevoerde gegevens.

Inderdaad wijst alles er wel op dat we in de toekomst nog veel uitgebreider dan nu te maken zullen krijgen met een verschijnsel als de hybride robotmens, de mens-machinecombinatie. De mens bedient zich hierbij van steeds meer mechanische hulpstukken als uitbreiding van het eigen lichaam. Dat is al begonnen met de toevoeging van kleding en schoeisel aan het lichaam, daarna een bril, een kunstgebit, kunstmatige ledematen, sensoren/chips in de hersenen, een proces dat nog steeds verdergaat. Voor het bewustzijn van de mens maakt het dan niet meer uit of hij zelf met zijn aardse lichaam op een verre planeet ergens in het sterrenbeeld Orion staat of dat hij daar zijn instrumentele hulpstukken heeft staan, die ogenblikkelijk en perfect alles wat waarneembaar en voelbaar is kunnen doorgeven aan sensoren in zijn hersenen op aarde. Maar daarnaast en wellicht tegelijkertijd zal nog een tweede uitbreiding van het menselijke bewustzijn plaatsvinden en wel in horizontale richting tussen mensen onderling.

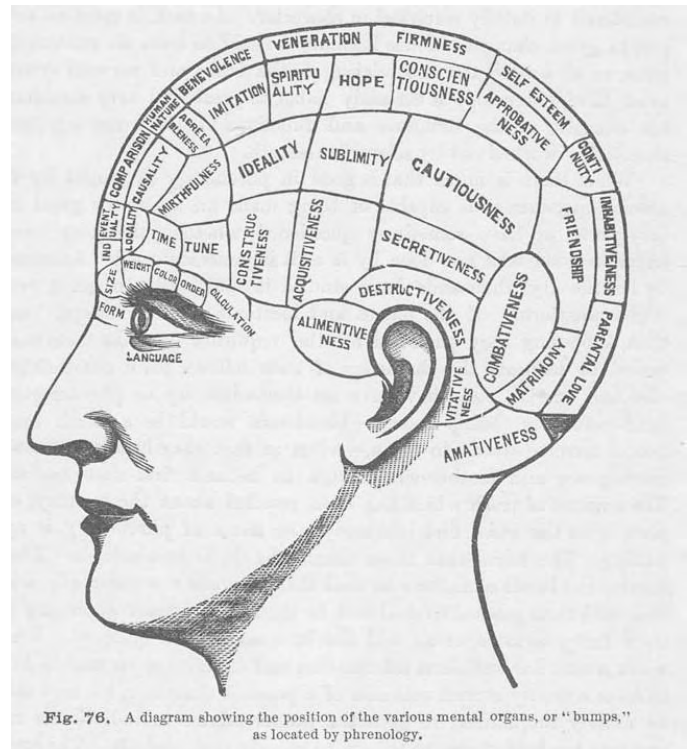

Fig. 76. A diagram showing the position of the various mental organs, or "bumps," as located by phrenology.

Reeds nu is de draadloze elektrische communicatie tussen mensen zowel in kwantitatieve zin als in kwalitatieve zin met sprongen vooruitgegaan. Waar eindigt dit? Wat gaat het betekenen voor de identiteit van de individuele mens als de in zijn hersencellen en met name ook in zijn spiegelneuronen opgeslagen informatie en gewaarwordingen draadloos zijn doorverbonden met ontelbare andere individuen? Krijgen we dan een bewustzijn in een hogere dimensie, een soort superbrein zo ongeveer in de zin van de door Teilhard de Chardin voorziene noösfeer?

Het downloaden van de in menselijke hersenen opgeslagen informatie, zoals Tipler zich dat voorstelt, lijkt zeker voor ons leken een vorm van pure speculatie. Maar zit daar niet meer achter? In feite gebeurt dat downloaden nu ook al. De cellen in het menselijk lichaam bevatten in hun DNA-structuur een schat aan informatie over de vorming van het menselijk lichaam. Deze informatie omvat miljoenen, ja zelfs miljarden jaren oude informatie. Het betreft hier tijdens de evolutie opgebouwde informatie over de vorming van ledematen, ademhaling, bloedcirculatie en niet in de laatste plaats over de hersenwerking. We kunnen dan niet anders dan concluderen dat bij celvernieuwing en ook bij de versmelting van cellen, zoals deze bij de bevruchting plaats vindt, de natuur er steeds in slaagt de in het verleden opgebouwde kennis te downloaden. Vervolgens moeten we concluderen dat vrijwel alles wat in de biologische evolutie gebeurt door de mens op een of andere wijze in de culturele evolutie wordt nagebootst. Het koken van voedsel is een nabootsing van natuurlijke rottings- en gistingsprocessen. Het ontwerp van vliegtuigen is ontleend aan de vogels. Het idee van computers vinden we terug in in de werking van menselijke hersenen.

Aan de andere kant slaat Tipler weer door in zijn stelling dat, indien door geavanceerde computers de totaliteit van informatie uit verleden en heden voor de mensheid ter beschikking komt, een fase van onvergankelijkheid zal worden bereikt. Het is onduidelijk waarop dit gebaseerd is. Het lijkt ook strijdig met het gegeven dat de evolutie

een steeds doorgaand proces is, waarbij informatie in de tijd voortdurend wordt aangepast en uitgebreid.

Conclusie

Bij een onderwerp als het menselijk bewustzijn is het belangrijk om zin en onzin van elkaar te onderscheiden, al zal de grens lang niet altijd scherp getrokken kunnen worden. Een toekomstgerichte visie hoort bij de mens en kan zeer waardevol zijn, indien zo'n visie maar wel gebaseerd is op een deugdelijke kennis van feiten en niet op voorin genomen stellingen en dogma's.

Als vrijdenkers past ons wel een open houding tegenover filosofie en wetenschap in uiteenlopende vormen.

Zeg nooit *nooit*. Hadden onze 19e eeuwse voorouders ooit kunnen bedenken dat wij nu via draadloze beeldverbinding simpelweg kunnen converseren met personen in een ander continent? Ik herinner mij ook onze leraar Natuurkunde op de middelbare school, die met grote stelligheid beweerde dat de mensen wel nooit op de maan zouden kunnen landen. Dat was veel te ver weg. Op dat moment cirkelden de Spoetniks al rond de aarde en ons enthousiasme werd natuurlijk aardig getemperd door die leraar. Nu ja, we weten allemaal wat er niet lang daarna gebeurde.

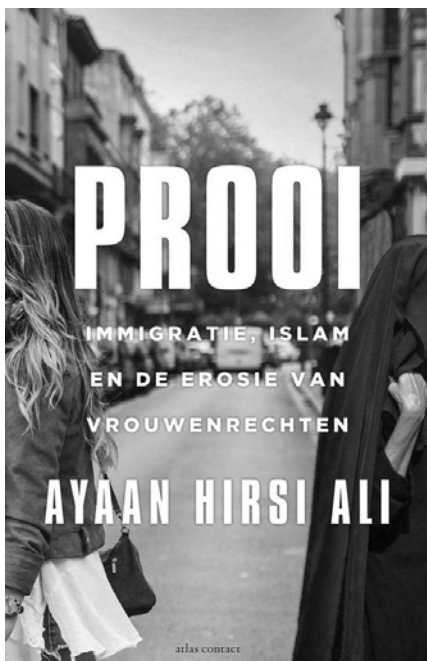

Brandbrief aan moslimmannen en multiculturele wegkijkers

De botsing tussen islam en feminisme

Floris van den Berg

De grote ideeën van het Westen – rationalisme, zelfkritiek, belangeloos zoeken naar de waarheid, scheiding van kerk en staat, de rechtsstaat, gelijkheid voor het recht, vrijheid van geweten, denken en expressie, mensenrechten en liberale democratie – een aanzienlijke verworvenheid voor welke beschaving dan ook – blijven het beste en misschien wel enige middel voor all mensen, ongeacht ras of geloof, om zich volledig te ontplooiën en in vrijheid te leven.
Ibn Warraq.

Er zijn landen waar vrouwen vrij zijn, waar vrouwen en mannen gelijkwaardig zijn. Die plekken liggen, zoals de Pakistaanse ex-moslim en vrijdenker Ibn Warraq aanduidt in het bovenstaande citaat, in het Westen. In haar boek *Prooi. Immigratie, Islam en de erosie van vrouwenrechten* (2020) schrijft ex-moslim, vrijdenker, liberaal en feminist Ayaan Hirsi Ali: *'Deze kwetsbare bijna-gelijkheid, die wettelijk is vastgelegd, ook al bestaat ze niet in elk huis en op elke werkplek, bestaat nog maar heel kort en de geschiedenis leert dat dergelijke verworvenheden snel kunnen worden teruggedraaid.'* (p. 291) De feministische verworvenheden bestaan lang niet overal ter wereld; bovendien zijn deze vrijheden kwetsbaar en worden ze bedreigd: *'Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie heeft 35 procent van de vrouwen over de hele wereld "fysiek en/of seksueel geweld ervaren, al dan niet van hun partner".'* (p.33) Mijn god! Wie dacht dat het feminisme klaar was!

Hirsi Ali is als asielzoeker, op de vlucht voor een gedwongen huwelijk in Somalië, naar Nederland gekomen. Zij heeft zich via een snelle carrière tot publiek intellectueel en Tweede Kamerlid van de VVD op-

gewerkt. Haar pleidooien voor vrouwenemancipatie binnen de islam en haar islamkritiek waren de directe aanleiding tot de brute moord op Theo van Gogh in 2004, met wie zij een film over vrouwenonderdrukking in de islam had gemaakt. De moordenaar was een radicale moslim. Hirsi Ali stond toen al onder zware beveiliging; Van Gogh niet. Ze is uitgeweken naar de VS waar ze is genaturaliseerd. Nog steeds wordt ze beveiligd vanwege de islamitische doodsdreigingen aan haar adres. Zij weet wat het is om te emigreren en te integreren (zo schreef ze toen ze in Nederland woonde, boeken in het Nederlands en thans in de VS schrijft ze in het Engels). Ze blijft zich consequent inzetten voor vrouwelijke slachtoffers van de islam en ze blijft kritiek uitoefenen op de nefaste invloed van de islam op open samenlevingen, zoals islamistisch terrorisme en de aanranding van islamitische zijde op censuur op islamkritiek, met name afbeeldingen.

Feminist Ayaan Hirsi Ali komt op voor vrouwen die met bruto geweld worden onderdrukt en gekneveld in liberale democratieën. Waar in Hirsi Ali zich onderscheidt van hedendaagse postmoderne feministen, is dat zij zich specifiek richt op

de immigranten en moslims. Zij is een liberaal democraat die staat voor universele mensenrechten, ongeacht cultuur. In haar werk richt zij de aandacht echter op een specifieke groep ouders: moslims. Dat betekent niet dat zij ontkent of bagatelliseert dat er ook onder niet-moslims sprake is van onderdrukking van en geweld tegen vrouwen. Maar haar aandacht richt zich juist op deze specifieke groep. Wel wijst **Hirsi Ali** erop dat geweld van de kant van moslims in de vorm van terrorisme en doodsdreigingen een ontwrichtend karakter heeft en dus zeker niet genegeerd kan worden. Zij heeft als specialisme islamitische misogynie en hoe dat probleem in het Westen door veel (linkse) mensen wordt gebagatelliseerd dan wel genegeerd.

Hirsi Ali betoogt, net als Ibn Warraq, dat er sprake is van een fundamentele botsing van beschavingen tussen de hedendaagse westerse wereld, waarin de emancipatie van vrouwen grotendeels heeft plaatsgevonden, en de islam, waar dat niet het geval is. Dat er uitzonderingen zijn op dit cliché doet niets af aan de algemene geldigheid. De islam is diep doordeesemd met misogynie.

Ze betoogt dat de moslimmannen in liberale democratieën zich niet alleen misdragen tegen de vrouwen binnen de eigen groep maar ook tegen vrouwen daarbuiten en dat daarmee een kernwaarde van de liberale democratie – vrijheid van het individu – wordt ondermijnd. Het aantal moslims is beperkt, maar de negatieve maatschappelijke invloed op de emancipatie van vrouwen en homoseksuelen is disproportioneel groot. Zij bepleit een liberaal humanistisch beschavingsoffensief voor moslims en met name moslimmannen. Er moet meer druk worden uitgeoefend op moslimmannen om zich de basale liberale waarden toe te eigenen: *'De kern van onze opvattingen is dat we de liberale waarden beter en krachtiger moeten verdedigen en de wetten moeten handhaven, dat individuele verantwoordelijkheid van het grootste belang is en dat het taboe op een open discussie over de problemen deze alleen maar heeft vergroot, vooral voor vrouwen.'* (p. 283)

(In)tolerantie

Liberal democratieën worstelen met de tolerantie van intolerantie. Tolerantie is een kernwaarde van liberalisme, dus het is lastig om zaken niet te tolereren (want dan kun je beschuldigd worden van intolerantie en dat wil niemand). Hirsi Ali neemt de handschoen op met het risico om kop van jut te worden en komt op voor de slachtoffers – vrouwen, moslima's en niet-moslima's. Zij ziet dat er sprake is van geweld van moslims tegen vrouwen in liberale democratieën en betoogt dat vanwege het lang gekoesterde en breed gedragen ideaal van multiculturalisme er weinig kans lijkt te bestaan op een spoedige liberalisering van de moslims. Daarom pleit zij voor een strenger immigratie- en vooral integratiebeleid.

Een rookgordijn voor islamkritiek als die van Hirsi Ali wordt echter opgeworpen door westerse moslima's die beweren uit vrije wil moslim te zijn en uit vrije wil een hoofddoek (of verdere lichaamsverhulning) te dragen en die door het intersectionele postmoderne feminisme omarmd worden. Een liberaal antwoord daarop luidt, dat het iedereen vrij staat een geloof aan te hangen en ook om zich te kleden zoals hij of zij wil, maar uit het feit dat een vrouw meent vrijelijk te kiezen (voor onvrijheid) kan niet worden afgeleid dat alle moslima's vrij zijn om te gaan en staan waar zij willen (dat zou de *non sequitur* drogreden

zijn). Hirsi Ali houdt voet bij stuk: emancipatie en feminisme moeten gaan over de vrijheid van het individu en de overheid moet instaan voor die vrijheid. Dat is momenteel niet het geval. Onder het mom van tolerantie en multiculturalisme wordt *in-group* intolerantie getolereerd. *Prooi* geeft een stem aan de mishandelde en onderdrukte vrouwen die hun stem niet kunnen laten horen zonder risico op geweld.

Oplossingen

Jammer dat Hirsi Ali enkele voor de hand liggende (maar politiek moeilijk te verteren) oplossingen niet noemt. Ten eerste, een verbod op *alle* religieuze scholen (over de hele wereld) en alleen toelating van verplicht gemengd seculier onderwijs, zonder uitzonderingen voor geloof (inclusief gemengd schoolzwemmen en een hoofddoekverbod voor kinderen tot zeg 16 jaar). Ten tweede, een sterke sociale afkeuring van het labelen van kinderen als religieus. Kinderen dienen zelf een geloof of ongeloof te kiezen, op basis van eerlijke en voldoende informatie. Ten derde, uitgebreide en eerlijke seksuele voorlichting op school en in de samenleving, inclusief aandacht voor homoseksualiteit en vrouwelijke seksualiteit. Ten vierde, een verbod op jongensbesnijdenis – dit noemt Hirsi Ali niet omdat zij focust op vrouwen, maar het is vreemd om dat niet mee te nemen. De jongens zijn ook slachtoffer van dezelfde ideologie. (buiten deze context: ten vierde b: een verbod op rituele slacht: geen uitzondering op religieuze gronden van algemeen bindende wetgeving). Vrouwenbesnijdenis is goddank in westere landen al verboden. Toezicht dat meisjes niet in het buitenland gemutileerd worden is geboden. Ten vijfde, de overheid moet garanderen dat cartoons over de islam in de media, in boeken en op scholen gepubliceerd en getoond mogen worden en dat cartoonisten vrijheid en veiligheid wordt gegarandeerd – desnoods met politiebeveiliging – ook wanneer zij moslims op de hak nemen.

Hirsi Ali richt zich op vrouwen in liberale democratieën. Maar hoe zit het dan met vrouwen in landen waar de islam een zwaar stempel drukt op de maatschappij als Iran, Pakistan, Afghanistan, Saoedi Ara-

bië, Somalië, Jemen et cetera? Wie bekommert zich om het lot van de vrouwen (en homoseksuelen, afvalligen, andersgelovigen et cetera) in die landen? Hirsi Ali geeft aan dat er wel degelijk sprake is van een botsing der beschavingen (of beter gezegd een botsing tussen beschaving (liberaal feminisme) en barbarij (misogynie)). Let wel, zij betoogt niet dat liberale democratieën een gerealiseerde utopie zijn, maar wel dat de mate van emancipatie er veel beter is dan in landen met een islamitische invloed. *Prooi* van Hirsi Ali kan gezien worden als een 21ste eeuwsvolgvolg op pleidooien voor vrouwenrechten als die van Olympe de Gouges, Mary Wollstonecraft, John Stuart Mill & Harriet Taylor en Simone de Beauvoir. Nieuw is de focus op islam.

Olympe de Gouges (1748-1793)

Heulen met islamisten

Hirsi Ali meent dat er in de liberale democratieën geen goed beleid wordt gevoerd en merkt op: *'Als Europese leiders hun kop in het zand blijven steken, dan denk ik dat het binnen tien of twintig jaar droevig is gesteld met de vrouwenrechten. De openbare ruimte zal er anders uitzien. We zullen niet langer vrouwen zien die zich vrij en zonder begeleiding kunnen bewegen op straat of in het openbaar vervoer. De beperkingen zullen niet alleen voor vrouwen uit bepaalde minderheidsgroepen gelden, ze zullen ook – in meer of mindere mate, afhankelijk van de woonomgeving – gevoeld worden door een groot deel van alle vrouwen.'* (p. 276)

Hirsi Ali wijst erop dat in linkse kringen, waar feminisme sinds 1960

een kernpunt was, een malicieuze kentering heeft plaatsgevonden: *'Om de politieke goodwill van dit "surrogaatproletariaat" te winnen, vegen linkse partijen onderwerpen als seksueel geweld en genderdiscriminatie in immigrantengemeenschappen van tafel. Ooit stonden deze partijen voor de emancipatie van de vrouw, homorechten en gelijkheid. Nu houden ze het met islamisten die op religieuze gronden om ontheffing van deze kernwaarden vragen.'* (p. 149). *'Westerse feministen raakten ervan overtuigd dat het opleggen van hun waarden aan de islamitische wereld een vorm van neokolonialisme was.'* (p. 153) Hirsi Ali houdt hoop dat het de postmoderne feministen aan kennis van de culturele botsing tussen islam en liberalisme ontbreekt en dat zij die door haar boek kunnen bijspijkeren: *'Ik ben ervan overtuigd dat veel westerse feministen oprecht geen weet hebben van de diepgewortelde culturele weerstand die mannen uit de islamitische wereld voelen jegens gelijke rechten voor vrouwen.'* (p. 156) Ik hoop het met haar, maar ik ben sceptisch of dit zal lukken. In linkse (woke) kringen werkt alleen de naam Hirsi Ali al als een rode lap op een stier: men wil niet eens naar haar luisteren omdat ze vinden dat ze een verraadster is. Zo schrijft de postmoderne feminist Gloria Wekker over haar in *Witte Onschuld* (2018) dat Hirsi Ali: *'[...] het debat over de multiculturele samenleving had geïnjecteerd met haar radicale standpunten tegen de islam, waarin ze de islam voorstelde als fundamenteel onverenigbaar met een moderne samenleving en met de emancipatie van vrouwen en homoseksuelen.'* (Witte Onschuld, p. 21) Het postmoderne feminisme heeft zich het dogma toegeëigend dat het Westen, en vooral de Westerse witte man, de boeman is. En ja, als je meent dat dat het probleem is, dan kijk je met een tunnelvisie naar het probleem. De islam is de olifant in de kamer.

Kuisheidsdoctrine

Binnen de islam is er een pathologische obsessie met seksualiteit. De normen die worden gesteld – de vrouwelijke kuisheidsdoctrine – botsen met de vrijheid van het individu en leiden tot een ontstellende hoeveelheid leed en onderdrukking. *'In*

westerse landen maken islamitische ouders er bezwaar tegen dat hun kinderen op school worden blootgesteld aan openhartige gesprekken over seks. Ze zijn bang dat hun kinderen het strenge principe dat er buiten het huwelijk geen seks dient plaats te vinden door die gesprekken stilzwijgend zullen overtreden.' (p. 175) Er is binnen de islam een strikte dubbele moraal voor mannen en vrouwen: mannen hebben meer vrijheid dan vrouwen. Anders gezegd: er is sprake van een slachtoffercultuur voor vrouwen (net zoals voor homo's en afvalligen). Hirsi Ali over onderdrukking door islam in het Westen: *'Een goede moslim rekent het tot zijn taak de islamitische waarden te laten doordringen tot de mensen die op zijn pad komen. Dit heeft aanleiding gegeven tot het ontstaan van een informele religiepolitie in de parallelle samenlevingen in Europa, die meisjes dwingt zich te bedekken en binnen te blijven. [...] Eergeweld is een reeks dwangmaatregelen die worden gebruikt om de kuisheidsdoctrine te handhaven.'* (p. 215-217)

Eergeweld kan uitdraaien op eermoord. De benaming eermoord is hoogst ongelukkig omdat het woord 'eer' een positieve connotatie heeft. Het gaat om moord met voorbedachten rade. Het concept 'eer' is een diep immoreel concept. Als de eer van de familie afhangt van het seksuele gedrag van de vrouwen in de familie, dan is er sprake van een onvrije structuur waarin vrouwen niet vrij kunnen zijn. Het is ook een troosteloos en treurig concept dat jouw eer afhangt van het gedrag van iemand anders. De noodzakelijke verandering is een verandering in wereld- en mensbeeld, van eer- naar schaamtecultuur. Het concept eer (op deze wijze geïnterpreteerd) druist in tegen de essentie van liberaal humanisme waarin mensen alleen verantwoordelijk zijn voor hun eigen daden en anderen zoveel mogelijk vrijheid gunnen. Hirsi Ali somt een reeks gruwelijke praktijken op die, ook in het Westen, voorkomen, voornamelijk onder moslims: de kuisheidsdoctrine, eergeweld, eermoord, gedwongen huwelijk (de reden van Hirsi Ali om te vluchten), genitale besnijdenis (die Hirsi Ali is aangedaan), kledingvoorschriften (waaraan Hirsi Ali moest voldoen in Somalië), kindhuwelijken, trouwen

met een familielid (wat een verhoogde kans geeft op een kind met een beperking), vrijheidsbeperking, verkrachting inclusief verkrachting binnen het huwelijk.

Westerse beschaving

Hirsi Ali redeneert volgens de wetten van de logica en is wars van politiek correct geleuter. Gemeten aan de maatstaf van vrouwenrechten en emancipatie zijn westerse liberale democratieën moreel superieur aan landen waar de rechten van vrouwen met voeten getreden worden, zoals in de islamitische landen. België is – als het gaat om mensenrechten (inclusief vrouwen en homo's) moreel superieur aan Saoedi Arabië. Dat is geen mening, maar een feit. Een politiek incorrect feit wellicht, maar wel een feit. In de woorden van Hirsi Ali: *'Liberaal-democratische samenlevingen zijn vreedzamer, welvarender en toleranter dan autocratische, zoals Rusland, theocratische, zoals Iran, of samenlevingen waar één partij de macht heeft, zoals China. Maar als je pleit voor de superioriteit van de westerse beschaving word je tegenwoordig, vooral op universiteiten, weggezet als blanke racist. Er zijn maar weinigen binnen het establishment bereid om de politiek correcte consensus te bekritisseren en erop aan te dringen de klasieke liberale waarden hoog te houden.'* (p. 248)

Antisemitisme en homofobie maken ook deel uit van de islam en dat uit zich in intolerantie en geweld. *'In Somalië leer ik'*, zo schrijft Hirsi Ali, *'dat de Joden de schuld zijn van alles wat er in de wereld mis is en dat we ze daarom moeten haten.'* (p. 259) Als dat geen hatelijke indoctrinatie is, wat dan wel?

Recentelijk heeft het boek *Ik ga leven* (2021) van Lale Gül laten zien

hoe het is om als meisje in Nederland in een conservatief Turks-islamitische gemeenschap op te groeien en hoe je als vrouw door de familie en *ingroup* wordt geknecht. De vrijheid die er in Nederland volgens de grondwet (en volgens de mensenrechten) zou moeten zijn, is er niet in orthodoxe religieuze en conservatieve milieus, bij hindoes, moslims, chinezen of orthodoxe christenen (inclusief jehova's en mormonen). Een wezenlijk verschil tussen opgroeien in een orthodox islamitisch of een orthodox christelijk milieu is de dreiging van extreem geweld en moord in het geval van islam.

Troepen en grensbewaking

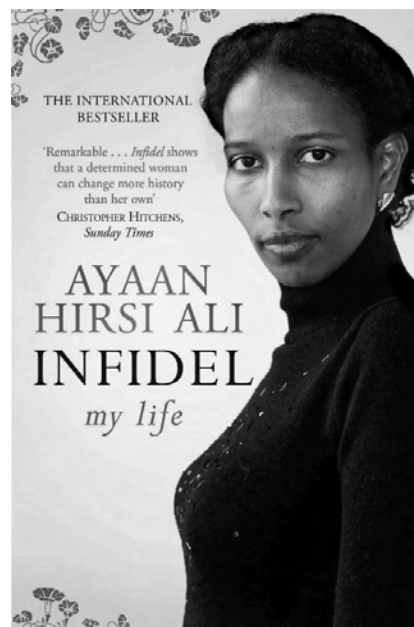
Dat Hirsi Ali thans in rechts-conservatieve kringen in de VS verkeert, blijkt uit haar aanbeveling dat Europa militaire en civiele hulp troepen moet sturen *'om te helpen instituties op te zetten en rechtsstaten in te richten.'* (p. 279). Het zou moreel juist zijn om van Syrië, Somalië, Marokko, Turkije en gelijk ook maar Saudi Arabië, Koeweit en al die oliestaatjes, liberale democratieën te maken waar vrouwen- en homorechten volledig worden gerespecteerd en gegarandeerd, maar een erg realistisch beleid is het niet. Ten eerste omdat Europa geen groot genoeg leger heeft en ten tweede omdat het middel erger is, met vele malen meer slachtoffers, dan de kwaal. Ten derde doordat de kans op langdurig

succes gering is. Misschien dat de door Hirsi Ali ook genoemde optie van diplomatie en ontwikkelingshulp een vreedzamer en realistischer optie is, alhoewel de kans op succes ook daarvan gering is.

Tot slot wil ze dat Europa inzet op grensbewaking om de stroom van vluchtelingen te beperken: *'Welvaartsstaten zijn nationaal en niet universeel. Er kan dus niet onbeperkt van geprofiteerd worden door mensen die van buiten komen, puur vanwege het feit dat ze een grens zijn gepasseerd.'* (p. 281) Zolang de rijkdom in Europa significant hoger is dan in veel andere landen en zolang er mogelijkheden zijn om naar Europa te komen, zal de stroom immigranten aanhouden, zelfs als de overtocht levensgevaarlijk is. Door de klimaatcrisis zullen nog veel meer mensen hun heil in Europa zoeken. Het lijkt erop of Hirsi Ali kiest voor een beleid waarbij mondjesmaat immigranten worden toegelaten en dan alleen degenen die een bijdrage aan de samenleving kunnen leveren en bereid zijn om snel te assimileren door de taal te leren en de normen en waarden van gelijkheid van man en vrouw etc. te internaliseren, inclusief de scheiding tussen religie en staat. Ze haalt als voorbeeld Oostenrijk aan waar immigranten sinds 2018 een Integratieverklaring moeten ondertekenen. Dat klinkt aardig. Maar wat dan met mensen die er al zijn en een paspoort hebben maar die niet voldoen aan de criteria van die integratieverklaring? In Nederland zijn er moslims met een Nederlands paspoort die de kernwaarden van de liberale democratie niet accepteren en die bovendien geen (goed) Nederlands spreken. Trouwens, wat moeten we dan met de orthodoxe christenen als die van de SGP, die bijvoorbeeld de homofobe Nashville-verklaring hebben getekend? Moeten we die gristen ook maar meteen uitzetten naar Utah of Afghanistan?

Populisme?

Maar de beste stuurder staan aan wal. Als er niets wordt gedaan, wordt het probleem immers groter terwijl aan alle voorgestelde oplossingen grote bezwaren kleven. De slachtoffers en de komende slachtoffers hebben niets aan gezanik en gezeur, die hebben er belang bij beschermd te worden. Ga er maar aan staan als politi-

cus. De populisten, die Hirsi Ali ook bespreekt en die volgens haar het immigratievraagstuk ten onrechte gekaapt hebben, hebben radicale niet-democratische oplossingen, meent zij. Toch heeft het er veel van weg dat de anti-islam en anti-immigratie oplossingen die Hirsi Ali voorstelt, hier te lande door de PVV worden voorgesteld. Ook de andere populistische partij, FvD, wil een migratiestop. Hirsi Ali zegt weliswaar afstand te willen nemen van populistten, maar de door haar voorgestelde maatregelen worden met verve uitgedragen door mensen als Orban en Trump (grenzen dicht voor moslims) die verder bar weinig op hebben met mensenrechten. Zij schurkt dicht tegen extreem rechtsen aan die mensenrechten niet serieus nemen, maar wel anti-islam zijn. Hirsi Ali eindigt met een pleidooi voor een hernieuwde impuls van het liberaal feminisme: '[...] we hebben een nieuwe vrouwenbeweging nodig,

een die de wereld niet in het licht van multiculturalisme en intersectionaliteit beschouwt, maar in een universeel licht, en die in de geest van John Stuart Mill en Harriet Taylor bereid is om voor de rechten van alle vrouwen op te komen.' (p. 292) Dus toch een universeel appèl en niet alleen voor vrouwen in liberale democratieën. Prachtig. Maar hoe? Zet in op onderwijs. Onderwijs dat traint in kritisch denken en democratisch burgerschap, en dat voor iedereen toegankelijk is. Onderwijs zonder religieuze inmenging. Leerlingen die van zo'n school komen zullen niet gemakkelijk kiezen voor islam of willekeurig welk waarheids- en vrijheidsfnuikend sprookje – als de overheid en samenleving hen tenminste in bescherming nemen. Het is makkelijk om Hirsi Ali weg te zetten als wegbereider van alt-right. Of haar te verwijten geen oog te hebben voor het seksuele geweld in het Westen door autochtonen. Het is

gemakkelijk om te wijzen op het westers kolonialisme, op ons slavenijverleden, op de holocaust, op het feit dat vrouwen in de jaren vijftig en daarvoor in het Westen ook hoofddoeken droegen en ondergeschikt waren aan hun man. Of je kan het hebben over haar toon. Of over de gebrekkige statistiek waardoor het dubieus is of er een grote toename is van geweld tegen vrouwen in het Westen. Maar wat hebben de slachtoffers daaraan? Denk je eens in hoe jij je zou voelen als je wordt uitgehuwelijkt, wordt besneden of als Gül moet opgroeien in een gevangenis midden in een vrije samenleving, als jij verkracht wordt door een groep mannen, als jij constant wordt lastiggevalen door opdringerige mannen. Daar gaat het Hirsi Ali om, om de slachtoffers. En ondertussen is zij het wier leven gevaar loopt door doodsdreigingen van moslims.

[Dit artikel is enigszins ingekort door de redactie.]

Wie rijdt er mee met de bus? (3)

Interview met DVG-bestuurslid

Fabian van Langevelde

1. Op welk moment van je leven werd je je bewust een atheïst/vrijdenker te zijn volgens de omschrijving van de Vrije Gedachte? En is er een onderscheid tussen die twee?

Hoewel ik op zich wel enigszins gelovig ben opgevoed, kan ik me niet herinneren de verhalen uit de Bijbel ooit echt te hebben geloofd. Al op de lagere school had ik er grote vragen bij. Het was volgens mij in de hogere klassen van de lagere school zelfs al zo erg dat ik die vragen niet meer had en het gewoon zag als verhalen. Bij Roodkapje stel je ook geen vragen. Ik had wel een 9,5 op mijn rapport voor Bijbelkennis, maar feitelijk was ik een *apatheïst*: iemand die het al dan niet bestaan van goden niets kan schelen. Pas veel later viel het me op dat er ontzettend veel ellende in de wereld wordt veroorzaakt door religieuze mensen die ervan overtuigd zijn dat zij de waarheid in pacht hebben en dat iemand die dat tegensprekt het zwijgen moet worden opgelegd. In reactie daarop ben ik mij meer gaan interesseren voor atheïsme, de vrijdenkerij en het humanistisch gedachtegoed.

Ik ben overigens wel van mening dat er een verschil is tussen atheïsme en vrijdenkerij: feitelijk is een atheïst niets meer of minder dan iemand die niet gelooft in god of goden. Maar dat zegt natuurlijk niets over hoe zo iemand tegen het leven aankijkt. Een vrijdenker is iemand die zich niet gehouden voelt aan dogmatisch denken, die voor

zichzelf denkt en zo het goede probeert te doen. Dat sluit het geloof in god of goden dus niet per se uit, hoewel zo iemand dan toch sneller bij het deïsme uit zou komen. De Vrije Gedachte is dan ook een Atheïstisch-Humanistische Vrijdenkersvereniging. Dan is dat maar duidelijk.

2. Uit wat voor een familie kom je? Was er iemand in je familie die je op dit spoor heeft gebracht?

Mijn vader komt uit een tamelijk streng protestants gezin. Mijn moeder komt uit een streng katholiek gezin. Een "gemengd huwelijk" derhalve. Voor mijn gevoel was de opvoeding niet erg gelovig: we gingen nooit naar kerk, behalve heel soms met Kerst. We baden wel voor en na het eten, meen ik. Als ik nu op bezoek ben bij mijn ouders doen we dat niet meer. Maar nee, het is niet zo dat iemand in mijn familie mij van mijn geloof heeft afgebracht.

3. Hoe was je persoonlijke levensloop zoals schoolopleiding en werkervaring?

Ik ben opgegroeid in Zeeuws-Vlaanderen, als de jongste van drie. De eerste negen jaar woonde ik in Hoek, een klein dorpje met zo'n tweeduizend inwoners. Daar gingen mijn zus, broer en ik naar De Wegwijzer, de openbare lagere school. Op mijn negende zijn we verhuisd naar "de grote stad", Terneuzen. Daar gingen mijn broer en ik naar

de hervormde lagere school De Stelle. Mijn zus ging tegen die tijd al naar de middelbare school waar wij later ook heen zijn gegaan: RSG Petrus Hondius. Daar hebben we alle drie VWO gedaan. Na het VWO, in 1991, ben ik sterrenkunde gaan studeren in Utrecht. In 1996 ben ik afgestudeerd in de Theoretische Astrofysica. Ik ben niet voor een AIO- of OIO-schap gegaan, maar ben, na een paar maanden vrij, gaan werken bij IBM. Vervolgens ben ik bij WCC terecht gekomen, een IT-bedrijf in Utrecht. Daar heb ik vijftien jaar gewerkt. Nu ben ik sinds vrij kort werkzaam bij een bedrijf in Veenendaal, in de Nederlandse bible belt. Dat is af en toe wel even wennen, moet ik zeggen.

4. Hoe kwam je ertoe om toe te treden tot het bestuur van DVG?

Ik meen dat het in 2012 was dat ik zodanig gefrustreerd werd door de negatieve invloed van religie dat ik steeds meer geïnteresseerd raakte in atheïsme en secularisme. Ik wijdde er maar eens google zoekopdracht aan en zo kwam ik het Atheïstisch Verbond tegen. Daar ben ik toen lid van geworden. Ik gaf ook meteen aan dat ik wel interesse had in een bestuursfunctie, want ik wilde mijn frustratie omzetten in actie. Na, ik meen, twee jaar in het bestuur van het AV gezeten te hebben werd ik benaderd door DVG of eventueel voorzitter wilde worden. Daar had ik wel oren naar. Ik hoopte dat ik de bestuursfuncties zou kunnen combineren, maar daar wilde het AV-bestuur niet aan. Ik heb toen nog wel even flink getwijfeld, maar toch de stap genomen.

5. Geeft je functie voldoening en zou je andere taken willen toevoegen? Welke?

Het voorzitterschap was erg interessant, met name het spreken voor grote groepen vond ik erg spannend, maar leuk. Maar ik kreeg ook een zoontje en het werd mij allemaal iets te druk. Nu ben ik algemeen bestuurslid. Ik help met het onderhoud van de website en modereer tijdens de online evenementen die we tijdens coronatijd organiseren.

6. Welke ideeën heb je ingebracht om DVG in een bepaalde richting te sturen en/of zijn er nog belangrijke stappen te ondernemen volgens jou?

Ik zou graag wat meer diversiteit zien in het lidmaatschap; meer jonge mensen, maar bijvoorbeeld ook meer vrouwen.

7. Ben je voorstander van samenwerking met andere atheïstische/humanistische verenigingen of groeperingen? Hoe verhoudt DVG zich tot deze groeperingen?

Daar ben ik groot voorstander van. DVG lijkt momenteel een beetje de rol te hebben van “éminence grise”. Ook hoor ik wel dat DVG een denkersvereniging is, in tegenstelling tot een actievereniging. Ik denk dat wat meer actie wel goed zou zijn, maar dan moet je daar wel de mensen voor hebben. En die kan je misschien weer aantrekken door de vruchten van het denkwerk meer uit te dragen.

8. Wat verwacht je van de samenwerking/fusie met het Atheïstisch Verbond?

Fabian van Langevelde vertelt over astronomie in Café Willem Slok te Utrecht, 7 december 2015; foto R. van Elst

Ik ben nog steeds lid van het AV. We zijn destijds begonnen met het zijn van een aanspreekpunt voor mensen die vanwege religie op de vlucht moesten: religieuze vluchtelingen. Dat is een actiepunt waar wij (d.w.z. DVG en AV samen) de uitgelezen partij voor zijn. Het zou geweldig zijn als wij religieuze vluchtelingen juridisch bij zouden kunnen staan.

9. Moet het Atheïsme meer of minder centraal staan in onze eigen media?

Ik denk wel dat het een centraal thema moet zijn, maar ik ben zelf meer van het secularisme, niet van antitheïsme. Ik heb niets met religie, maar ik ben tegenwoordig wel van mening dat mensen mogen geloven wat ze willen. Maar andere mensen mogen daar niet onder lijden.

10. Is De Vrije Gedachte een club van de oudere generatie of verwachten we dat dit door de jongere generatie overgenomen zal worden?

Het is te hopen, maar ik verwacht het niet echt. Dat zal zeker niet spontaan gebeuren, daar zullen we hard aan moeten trekken.

11. Heb je ideeën om jongere leeftijdsgenoten bij de vereniging te betrekken?

We moeten ons richten op studenten. Ik heb destijds bijvoorbeeld nog een paar jaar op rij gastcolleges gegeven aan de Hogeschool Utrecht. Dat is een goede leeftijd om nieuwe mensen te betrekken. Ik ben ook altijd van mening geweest dat we bijvoorbeeld dingen moeten organiseren voor en met filosofiestudenten. Dat zijn slimme, jonge mensen die – zo hoop ik – al in de materie geïnteresseerd zijn. En ze zullen niet schrikken van ons imago van een denkvereniging.

Gerard Aalders - Oranje Zwartboek

Een historicus op een missie

Maarten Gorter

Stelt u zich voor dat u op een koude winterdag ergens in 2004 op uw werk bent, zittend aan uw bureau en dan gaat de telefoon; u neemt op en dan klinkt de stem van een hoogbejaarde man met sterk Duits accent. U krijgt dan waarschijnlijk het gevoel dat u in de maling wordt genomen, vooral als de broze oude man zegt dat hij prins Bernhard is. Hij is stervende en al meer dan 93 jaar oud maar met zijn broze stem lukt het hem nog om een niet stoppende tirade te houden, de woede is duidelijk in zijn stem te horen.

Dit bizarre incident overkwam de historicus en oud-NIOD medewerker Gerard Aalders (1946), hij stond op een "Enemy List"[1] van prins Bernhard (1911-2004), die op het eind van zijn leven nog een appeltje te schillen had met journalisten, historici en zakenlui die het hem "lastig hadden gemaakt" in zijn mooie doch moeizame leven. De vraag is natuurlijk: waarom stond Aalders dan op deze "Enemy List"? Toen Aalders doorkreeg dat hij toch echt met de prins aan de telefoon zat en niet met een grappenmaker, kon hij zelf antwoord geven op deze vraag: acht jaar eerder had hij aangetoond in zijn boek *De Affaire Sanders* dat Bernhard lid was geweest van de NSDAP. Alleen klopte dat volgens Bernhard niet, dat was allemaal maar onzin en broddelwerk van de historicus. Bernhard schreeuwde in de telefoon tegen Aalders dat onderzoek van de oranje-fiele historicus Cees Fasseur (1938-2016) bewees dat hij vijftien maandenlang geen contributie had betaald aan de NSDAP. Aalders maakt hierop de slimme opmerking dat – aangezien Bernhard twee jaar lang lid is geweest – hij negen maanden *wel* contributie heeft betaald. Bernhard antwoordde hierop met: "Herr Aalders, ik betaal voor dit telefoongesprek dus u moet luisteren."

Afrekening met de monarchie

Het legendarische telefoongesprek met Bernhard is een van de vele verhalen, schandalen en feiten die Aalders beschrijft in zijn 400 pagina's tellende boek *Oranje Zwartboek* over het Koninklijk Huis. Aalders had al eerder boeken geschreven over Bernhard, Wilhelmina en de Tweede Wereldoorlog maar nu rekent hij af met de monarchie, het is *hij* die nu de "Enemy List" opstelt en één voor één worden ze afgestreept, Wilhelmina, Juliana, Beatrix, Willem-Alexander, en uiteraard heeft Aalders zijn zwaarste munitie klaarstaan voor Bernhard. Naast Bernhard moet vooral ook Wilhelmina (1880-1962) het zwaar ontgelden, de auteur geeft een schrikbarend beeld

van een koningin die dacht dat zij door god zelf op de troon is gezet en dat niet de Israëlieten maar de Nederlanders het uitverkoren volk zijn. Zij regeert samen met god en niemand anders; dat in de grondwet sinds 1848 toch echt staat dat de ministers verantwoordelijk zijn voor de koning(in) en dat diezelfde ministers ook verantwoording schuldig zijn aan het parlement, schijnt Wilhelmina niet te deren. Ministers, parlementariërs en rechters zijn in haar ogen alleen maar een obstakel, want

zij weet het beter, met god aan haar zijde. In de praktijk blijkt het anders te liggen, Wilhelmina blijkt geen verstand van zaken te hebben en haar ministers vragen zich ook regelmatig af of zij wel goed bij haar hoofd is. Dat Wilhelmina geen verstand van zaken had, kon ook niet anders volgens Aalders, zij heeft nauwelijks scholing gehad en kreeg alleen selectief en beperkt privé-onderwijs. Tijdens deze lessen ging het voornamelijk over geschiedenis, vooral haar eigen familiegeschiedenis en theologie. Een brief schrijven in fatsoenlijk Nederlands kon zij niet, wat zich in de wereld buiten het paleis afspeelde begreep zij niet, de armoede onder de vele Nederlanders in de jaren 30 interesseerde haar niet. Dat tegen deze "domme vrouw", zoals de Amerikaanse president Theodore Roosevelt (1858-1919) haar ooit noemde, zo werd opgezien, heeft veel met de media te maken, vindt Aalders. Leden van het Koninklijk Huis werden in het verleden, maar ook nog in het heden, bijna op een sektarische manier aanbeden en kritiek op hen bestond niet. Waar in de negentiende eeuw socialistische kranten zoals *De Rode Duivel* geen spaan heel lieten van koning Willem III (1817-1890) werd het na de Tweede Wereldoorlog angstig stil met kritische geluiden over de monarchie. Aalders beschrijft, dat tijdens de beruchte "Greet Hofmans affaire" de toenmalige minister-president Willem Drees (1886-1988) alle hoofdredacteuren van Nederlandse kranten belde met de vraag om niet hierover te publiceren, alle kranten gaven hier gehoor aan. Er was niet alleen zelfcensuur maar ook staatscensuur toen de regering het blad Panorama in de jaren 60 verbood te publiceren dat prins Claus (1926-2002) in de Wehrmacht had gevochten, terwijl dit een bewezen feit is. Dat de Oranjes niet vies waren van censuur, werd wel duidelijk toen de telefoons overgingen bij de uitgevers die op het punt stonden om een boek uit te brengen met "pijnlijke feiten" over de monarchie. Menig boek ging tot diep in de twintigste

eeuw van de drukker naar de papierbak op deze manier. Zo heeft Bernhard in 1980 de directeur van de uitgeverij Elsevier gebeld om een boek niet te publiceren waarin nieuwe feiten stonden over de enkele jaren daarvoor plaatsgevonden hebbende Lockheed-affaire, die inhield dat Bernhard smeergeld had aangenomen. De prins kende de directeur van een raad van commissarissen waar zij beiden lid van waren. De directeur gaf graag gehoor aan dit verzoek en het boek kwam niet uit, tot woede van de twee auteurs, die vervolgens hoopten hun nieuw ontdekte feiten over deze affaire in kranten publiek te kunnen maken. Uiteraard kregen de hoofdredacteuren daarvan ook weer telefoontjes en verdween het boek in een heel diepe la om daar een lange tijd in het stof te blijven.

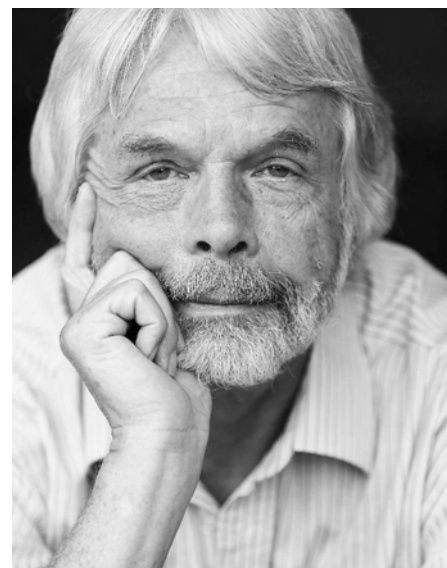
Kill Bill

Aalders is op een missie, dat is mij duidelijk, de monarchie mag niet gespaard worden, de jarenlange sabotage die hij ondervond van het Koninklijk Huis toen hij nog medewerker van het NIOD was, heeft diepe sporen bij hem achtergelaten. Het uitkomen van boeken van hem werd soms bijna een jaar vertraagd nadat zijn baas werd gebeld door de Rijksvoorlichtingsdienst, het Koninklijk Huis of de regering. Alleen maar omdat hij zijn rug recht hield en dreigde naar de media te stappen, werden zijn boeken alsnog uitgegeven.

Bij het lezen van het boek doet Aalders mij steeds meer denken aan Beatrix(!) Kiddo, gespeeld door **Uma Thurman** in de film *Kill Bill* (2003), die een lijstje bijhield met mensen die haar verraden hadden en uit was op wraak. *It's your child Bill*

zei de zwangere Beatrix Kiddo nog tegen Bill vlak voordat hij haar neerschoot in begin van de film, deze zin gaat iedere keer door mijn hoofd als Aalders het zoveelste buitenechtelijke kind van Willem I, Willem II, Willem III, prins Hendrik en prins Bernhard opnoemt. Is dit wel nodig, vraag ik mij dan af, het boek heeft de naam "Oranje Zwartboek" met boventitel: "Intriges, Spionage, Geweld, Corruptie en Geldzucht".

Geen van deze begrippen kan op het verwekken van een buitenechtelijk kind worden toegepast. De monarchie moet afgerekend worden op haar (politiek) falen, corruptie en het sektarische en ondemocratische karakter. Ieder mens in Nederland heeft recht op privacy, persoonlijke autonomie en seksuele vrijheid, ook leden van het Koninklijk Huis. De extreme aandacht van Aalders voor de (vermeende) seksuele geaardheid van koning Willem II (1792-1849) en prins Hendrik (1876-1934) [1] en de buitenechtelijke kinderen van de Oranjes doet afbreuk aan zijn sterk empirisch en feitelijk onderbouwde boek met meer dan 600 noten. Ik lees veel liever de feiten over de Lockheed-affaire of over Wilhelmina die van Nederland een theocratie wilde maken dan dat Bernhard: "Een sterke voorkeur had voor Argentijnse dames". Vreemdgaan is geen misdrijf in Nederland noch het hebben van een biseksuele geaardheid noch het zich aangetrokken voelen tot Argentijnse dames. Wellicht is het pure rancune van Aalders omdat Bernhard hem ook kapot wilde maken wegens iets wat niet strafbaar is in Nederland: wetenschappelijk onderzoek doen en je mening geven. Aalders heeft een uitstekend boek voor de massa geschreven om hen over te halen om republikein te worden, ieder argument voor de monarchie weerlegt hij. Ieder illegaal handelen van een lid van het Koninklijk Huis onderbouwt hij met feiten en met verschillende bronnen. Ik had het alleen beter gevonden om het te houden bij het empirisch sterke ge-

Gerard Aalders

deelte van het boek, er zitten teveel ongenueanceerde uitspraken tussen bijvoorbeeld dat de stadhouders "Niets hebben gebracht voor Nederland". Ook lijkt Aalders geobsedeerd te zijn door zijn aartsvijand Bernhard, hij heeft drie boeken geschreven over hem waarvan één dit jaar voor de derde keer een herziene editie krijgt. Hoewel Bernhard al 17 jaar dood is, is Aalders nog steeds niet klaar met hem, zoals Beatrix Kiddo dan ook zegt als zij Bill weer tegenkomt: "*You and I have unfinished business*".

[1] De term *Enemy List* stamt uit begin jaren 70 toen de Amerikaanse president Richard Nixon (1913-1994) een lijst bijhield met eerst 20 en daarna honderden namen van politieke tegenstanders die door overheidsinstanties lastig moesten worden gevallen.

[2] In een interview met het Republikeins Genootschap beweerde Aalders ook feiten te hebben dat Prins Hendrik niet alleen biseksueel maar ook pedoseksueel was. De lokale padvinderij waar Hendrik als erelid regelmatig kwam gaf de waarschuwing om de kinderen thuis te houden als hij kwam. Vreemd genoeg schrijft Aalders in zijn boek niets over de vermeende pedoseksualiteit van Hendrik wel over zijn biseksualiteit. Hier is de link van de video van het interview [youtube.com/watch?v=pRrKXAPEctE](https://www.youtube.com/watch?v=pRrKXAPEctE)

Crypto-ongelovigen, kom tevoorschijn! (8)

Anton Mullink

De grote religies

Stel je voor dat het inzicht door zou breken dat alle drie de grote wereldreligies in de kern allemaal geen blijde boodschap zijn maar *fake news*. Misschien klinkt het acceptabeler en vriendelijker te stellen dat het mythologieën zijn waarin soms leerzame menselijke inzichten op een dichtelijke manier vertolkt worden. Wat zou het een verademing gevend perspectief bieden als de meerderheid van gelovigen een bekering tot het atheïsme of naturalisme zou aandurven en zou erkennen dat Allah, Jahweh, Gods zoon, engelen, allemaal verzonnen figuren zijn, die een schijnbare ordening in de complexe wereld moesten aanbrengen.

Het is een illusie te denken dat Islam iets totaal anders is dan Jodendom en Christendom. Het illustere verhaal van een verzeen Heer verschilt nauwelijks van de profeet Mohammed die op een gevleugeld paard naar Jeruzalem vliegt en vandaar naar zijn paradijs. Veel van de bijbel is door Mohammed en zijn volgelingen overgenomen. Abraham, die gehoorzaamheid aan god belangrijker vindt dan het leven van zijn enige zoon, is ook in de Islam een aartsvader. Hij heeft de moraal van een nazi-soldaat: 'Befehl ist Befehl.'

Mozes is in de Islam een vooraanstaand profeet en ook Jezus (Isa), ofschoon ze hem geen God noemen en menen dat hun profeet Mohammed de laatste profeet was. De engel Gabriël gaf hem de boodschappen van Allah door. In de visie van de islamieten vond de schepping niet in zes dagen maar in zes niet nader te bepalen periodes plaats.

Zonder geloof zouden er nooit bloedige kruistochten geweest zijn en geen verbranding van duizenden heksen en ketters. Ook voormannen van de Reformatie, de stichters van de protestantse kerken, hebben daarbij een vreselijke rol gespeeld. Luther met zijn virulent antisemitisme en **Calvijn** met zijn fervente jacht op ketters, waren allerm minst van onberispelijk gedrag.

De massale moordpartijen van christelijke kolonisten in bijvoorbeeld Zuid-Amerika zouden nooit hebben kunnen plaatsvinden zonder katholiek dominant geloof. Dit alles was minstens net zo erg als de gruwelijke wredeheden in naam van de Islamitische Staat.

Kritiek uitsluitend op de Islam richten is niet terecht, ofschoon momenteel geradicaliseerde jongeren en terroristen met die geloofsachtergrond de meeste ellende veroorzaken. De grote boosdoener is religieus extremisme, uit welke hoek dan ook. Ondanks alles blijf ik een voorstander van vrijheid van godsdienst, ofschoon die al voldoende gewaarborgd is in de vrijheid van meningsuiting. Bevrijding van godsdienst lijkt een nog groter goed dan vrijheid van godsdienst.

In elk geval is Islamkritiek die zich niet verbreedt tot religiekritiek, contraproductief.

Fantasie en traditie

Sommige verhalen in het Oude en het Nieuwe Testament zijn mooi maar het zijn en blijven mythologische verhalen die eeuw na eeuw doorverteld zijn. Daarbij is veel toegevoegd of gewijzigd en veel onzinnige dingen zijn erbij gefantaseerd. Zo werkt traditie, ook geloofstraditie. Soms lijkt het of verhalen gretiger geloofd worden naarmate ze ongelofelijker en krommer zijn. Trouw aan geloof en traditie is voor gelovigen van levensbelang. Een familielid vond alleen al mijn uittrede uit de franciscaner orde en het priesterschap erger dan wanneer ik doodgegaan zou zijn. Hij wist nog niet eens dat ik behalve uitgetreden ook overtuigd atheïst geworden was. Als een goedbedoelend katholiek familielid zoiets kan zeggen, dan geeft dat te denken. Ik heb het hem niet eens kwalijk genomen omdat hij in zijn eigen jeugd door de geloofsopvoeding van pastoors en zijn ouders gehersenspoeld is. Gelovigen zijn meer slachtoffer van bedrieglijke geloofsopvoeding dan dat ze zelf bedriegers zijn.

Volgens gelovigen van allerlei richtingen zou geloof troost bieden in deze wereld bij persoonlijk verdriet. Het vermoeden dat veel gelovigen rustgevend fictie stellen boven de soms harde onzekerheden van het volwassen leven maakt me pessimistisch. Voor gelovigen gaat het vaak zover dat armoede, honger en andere ellende geduldig gedragen moeten worden en dat alles in het hierna maals wel beter zal worden. Verdedigers van het geloof noemen zelfs het bestaan van armoede en ziekte soms als argument dat er wel een God moet bestaan. Want het zou toch wel erg onrechtvaardig zijn als mensen alleen armoede en ellende ervaren. Later in het paradijs zou het dan goed komen. Inshallah, het is Gods wil, hoorde ik in de missiejaren zieke gelovige Pakistanen zeggen, in plaats van dat ze op zoek gingen naar een effectief geneesmiddel of een ziekenhuis waar zij behandeld zouden kunnen worden. Toch is het gewoon een kwestie van pech als je in Bangladesh, Soedan of Jemen geboren bent.

Feit is, dat geloof, bedacht om onzekerheid en angst te verdrijven, net zo vaak angst en onzekerheid veroorzaakt. Iedereen die de Koran gelezen heeft weet wat voor tot geweld aanmoedigende teksten daarin staan over ongelovigen. En elke christen kan weten dat volgens de bijbel de ongelovigen voor eeuwig zullen branden. Wie kan zich voorstellen, dat een liefhebbende vader tegen zijn kind zegt: je moet van mij houden en mij gehoorzamen anders steek ik je in brand. Het is in alle heilige boeken van hetzelfde laken een pak: geloof of sterf. Ook in het Nieuwe Testament luidt het: erken Jezus als Messias en Gods Zoon, anders zul

je voor eeuwig gemarteld worden. Dit is nog erger dan vermoord worden; dan is het tenminste in een keer voorbij en merk je verder niets meer. Maar voor eeuwig gemarteld worden? Onvoorstelbaar toch dat een liefhebbende hemelse vader dit soort woorden gebruikt. Maar wees gerustgesteld: die blijde boodschap was grotendeels *fake news*.

Onderwijs

Een Nederlandse bisschop schreef eens in reactie op een brief van mij aan de Volkskrant, waarin ik pleitte voor het afschaffen van de subsidie voor het confessionele onderwijs, dat dit ertoe zou leiden dat kinderen tot het atheïsme gedwongen zouden worden. Dat vind ik naïeve onzin. Neutraal openbaar onderwijs voedt op tot zelfstandig denkende mensen die niets uitsluitend op gezag aannemen waar geen redelijke grond voor is. Onderwijs dient kinderen te leren hoe zelfstandig en kritisch te denken in plaats van wát ze moeten denken/geloven. Godsdienstige indoctrinatie verduistert de geest. Het meest extreem zijn de islamitische madrasa's waar kinderen de Koran uit het hoofd leren opdreunen in het Arabisch, terwijl ze die taal vaak niet eens verstaan. Het kunnen opdreunen van heilige teksten staat hoger aangeschreven dan zelf nadenken. Training van het geheugen krijgt er meer aandacht dan zelfstandig denken. Het is gecompliceerd je te bevrijden van in de jeugd aangeprente waandenkebeelden. Dat heb ik aan den lijve ervaren.

Les over religie als maatschappelijk verschijnsel en als historisch gegeven is iets heel anders. Dat is acceptabel en gewenst. Zonder iets over de geschiedenis van de wereldreligies te horen, worden veel vormen van kunst en literatuur totaal onbegrijpelijk. Geloofsondericht zou slechts toelaatbaar moeten zijn achter de huiselijke voordeur of het kerkportaal.

Samenwerking

Solidariteit en samenwerking zijn diepmenselijk, daar is geen geloof voor nodig in welk buitenaards wezen dan ook. Ook de wens deel uit te maken van een gemeenschap is menselijk, maar hier geldt hetzelfde. Troost vinden in fictie hoeft m.i. niet te leiden tot geloof in de waarde van geloof. Voor troost is geen geloof nodig. Buren, vrienden, familie, politieke partij, vakbond, sportvereniging of welke andere groepsvormen dan ook kunnen aan deze behoefte net zo goed, zo niet beter dan geloofsgemeenschappen, voldoen.

Misschien is het nuttig om vraagtekens te zetten achter de samenwerking tussen verschillende religies. Is de kans dan niet groot dat invloed en macht van religies juist bedenkelijk groot gaat worden? Zo blijven ze ten onrechte in het zadel. Ook heb ik altijd mijn bedenkingen gehad over het op één lijn stellen van religies en het humanisme. Het humanisme of atheïsme is geen religie maar staat daar juist haaks op. Humanisten en atheïsten zijn geen gelovigen. Zij geven juist aan dat er geen enkele aanwijzing is dat er iets als een God of Allah bestaat. Bijbel en Koran leren wat men moet denken. Humanisme leert zelf na te denken en eigen gezond verstand altijd de voorrang te geven.

Onderwerping en emancipatie

Onderwerping aan een onzichtbare macht lijkt emancipatie van mensen in de weg te staan. De redenen om zich aan de verslavende geloofsonderwerping te onttrekken zijn legio. Zelfs zonder spectaculaire rebellie was mijn 'uit de geloofskast komen' een geestverruimende en vrolijke bevrijding. Groter zijn door te knielen of op plat op de grond te liggen? Geen sprake van. Zulke acties kleineren slechts en suggereren een vernederende onderwerping.

In de gebedspraktijken van alle religies zijn nederigheid en onderwerping schering en inslag. 'Submission' enkel aan islamieten toeschrijven is nogal eenzijdig. Als er gebeden wordt, knielt de gelovige, buigt voor het kruis en het zogenaamde 'allerheiligste' (geconsacreerde hosties). Bij mijn priesterwijding maakte ik me klein en lag ik plat ter aarde op een kille stenen vloer van een kloosterkerk. Gehoorzaamheid beloofde ik bij mijn professie (soort van eedaflegging) in de franciscaner orde en bij mijn wijdingen tot subdiaken, diaken en priester. De bisschop beloofde dan van zijn kant het eeuwige leven. Kri-

tisch denken, gedegen onderzoek, zelfstandigheid en eigen initiatieven stonden niet hoog in aanzien. Stimulering van zelfwaardering en eigenwaarde waren niet aan de orde.

De bijbel heeft talrijke passages die slavernij en onderdanigheid benadrukken. We mogen ons realiseren dat alleen kamelen en gelovigen hun lasten en opdrachten op de knieën gelegen ontvangen. Als gelovige ben je een dienaar van god, en voor de christenen geldt: dienaren van Christus. Leiders van de parochies worden pastores of pastores genoemd. Schaapherders dus. Zij zijn herders die hun volgzaam schapen leiden. Protestanten pakken het anders aan met hetzelfde effect. Hun voorgangers zijn 'dominees' of 'heren' die hun gemeente domineren. Zij leggen uit wat het Woord Gods betekent. Het is wel schrikken als je de bijbel zelf ter hand neemt. Vele geleerden hebben in de loop der jaren dan ook het advies gegeven vooral de bijbel te lezen, dan word je vanzelf atheïst.

In diverse passages uit dit woord van god wordt slavernij als iets normaal voorgesteld. Jezus zelf zegt en onderneemt er niets tegen, getuige zijn evangelist Mattheus. Veel christenen zullen ten tijde van de slavendeportaties

gedacht hebben: wat zowel in het Oude Testament als het nieuwe Testament goedgekeurd wordt, kan toch niet fout of misdadig zijn.

Gods woord? Met verbijstering denk ik nog vaak terug aan mijn priesterjaren, toen ik na een lezing van een evangelietekst telkens met plechtige stem zei 'Woord van God.' We mogen wijlen prof. Harrie Kuitert, volgens wie elk goddelijk woord gewoon mensentaal is, dankbaar zijn dat hij tot zijn dood zijn licht niet onder de korenmaat gehouden heeft, om het bijbels te formuleren. Het zou mij niet verbazen als de heer Kuitert vele gelovigen uit de geloofskast gejaagd heeft en hen verlost heeft van geloofslavernij. Want christenen zijn allemaal slaven van Christus.

Geloof en vrede

Als alle twijfelaars en bijna-afvalligen er voor uit zouden komen dat ze eigenlijk niet meer geloven zou dat een aanzienlijke bijdrage betekenen aan de vrede. Het is allerm minst waar dat religies goed voor de wereld zijn of dat ze de bronnen van vrede zijn. Natuurlijk spelen ook andere factoren een rol wanneer het over oorlog en andere disharmonie in deze wereld gaat, maar zeker is dat religie een belangrijke factor is. Zelfs de vredesapostel Mohandas Gandhi (1869-1948) beweerde al: *"De afschuwelijkste en meest barbaarse misdaden waar de geschiedenis melding van maakt, zijn gepleegd onder de dekmantel van godsdienst of gelijkkelijk nobele motieven."*^[1]

Hoe daar verandering in te brengen? Welke kerk zou daar een grotere rol in kunnen spelen dan de wereldkerk van Rome, die voor mij vele jaren een veilige en vredige haven was? Buiten deze kerk zou er geen heil zijn (Extra ecclesia nulla salus). Het belang van 'Uit de geloofskast komen', vooral uit die van de rooms katholieke kerk, is groot.

Hetzelfde geldt met de nodige wijzigingen voor alle andere religies. Eurasia, een studentenvereniging met voornamelijk islamitische studenten, organiseerde een debat; via het Atheïstisch Verbond kreeg ik het verzoek aan dat debat deel te nemen. De andere spreker was een gereformeerde hoogleraar Oude Testament, prof. Spronk. De centrale vraag die door de initiatiefnemers voor het debat gesteld werd luidde: 'Zorgt geloof voor vrede of voor onrust op de wereld'. Hoe bemoedigend deze vraagstelling ook was, ik miste een vraagteken achter religie als zodanig. Zelfs al zou het geloof bijdragen aan vrede is het nog geen reden om zo'n geloof te belijden als het niet op waarheid berust.

Van de tien stellingen die aan mij en de predikant Spronk voorgelegd werden, luidden de eerste twee:

1. Wie recht op godsdienstvrijheid wil, moet ook het recht op vrije kritiek toestaan.
2. Om de islam van binnenuit te moderniseren zijn twee voorwaarden noodzakelijk: onvoorwaardelijk kritiek toestaan en de vrijheid de Islam te verlaten.

De stellingen boden mij de mogelijkheid een paar centrale thema's van het atheïsme te berde te brengen. Ik begon met mijn redenen voor geloofsafval. Het missen van enige evidentie voor welk geloof dan ook gaf ik als belangrijkste reden aan.

In het debat heb ik allereerst een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de individuele gelovige personen en het instituut religie. Natuurlijk zijn de meeste gelovigen vredelievende mensen. Anders ligt het als we kijken

naar de religie zelf; het maakt niet uit welke. Om te beginnen is de God van het Oude Testament beslist geen goedaardige vredestichter. En Jezus neemt helemaal geen afstand van de wreedheden van zijn Vader. Hij identificeert zich juist met hem. Jezus zelf is beslist geen vrededorst. Volgens Mattheus zou hij gezegd hebben: *'Denkt niet dat ik vrede ben komen brengen op aarde; ik ben geen vrede komen brengen maar het zwaard.'* Tolerantie ten aanzien van ongelovigen toont Jezus niet, zoals blijkt bij Lucas 19,27: *'En die vijanden van mij, die mensen die niet wilden dat ik koning over hen werd: brengt ze hier en steekt ze voor mijn ogen neer'*. Eigenlijk is het bij hem een kwestie van een duidelijk dreigend commando: geloof of sterf. Waar hebben we dat meer gehoord? Mohammed is weinig origineel als hij in Soera 2,161 stelt: *'Zij die het geloof verwerpen, en dat nog steeds doen als ze sterven, op hen rust Allah's vloek, en de vloek van de engelen en van de hele mensheid'*. En Soera 5,33-34 liegt er ook niet om: *'Voorwaar, het loon van degenen die tegen God en zijn boodschapper strijden, is dat zij gedood worden of gekruisigd of dat hun handen en voeten aan tegenovergestelde zijde afgesneden worden of dat zij uit het land verbannen worden'*. Hel en verdoemenis voor de ongelovigen. De suggestie om terrorisme niet in verband te brengen met de Islam lijkt gevaarlijke struisvogelpolitiek. De terroristen zelf schreeuwen niet voor niets al moordend Allah-U-Akbar.

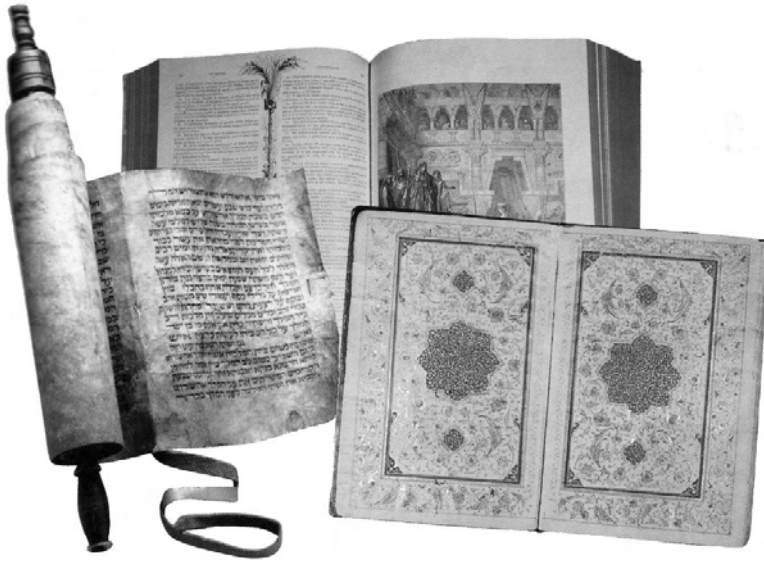
Natuurlijk staan er ook vreedzame teksten in de heilige boeken. Is het niet merkwaardig dat je eigenlijk gedwongen wordt sommige teksten te verafschuwen en andere te omarmen? Je moet gewoon teksten gaan selecteren om iets positiefs uit het geopenbaarde boek te kunnen halen.

Wat in de tweede stelling staat, ligt zozeer voor de hand, dat ik geen behoefte had er iets aan toe te voegen. Ieder is vrij te geloven wat hij of zij wil zolang hij een ander maar niet dwingt tot dit geloof of medegelovigen verbiedt van het geloof af te vallen. Kritiek op de Islam moet mogelijk zijn, maar zou verbreed dienen te worden tot religiekritiek. In het denken over vrijheid, democratie en mensenrechten is de waardering voor de rol van de zogenaamde joods-christelijke cultuur buiten proporties groot.

Vrede op Aarde

Kan religie wel een basis zijn voor een vreedzame wereld? Predikant Spronk kan zich geen harmonieuze wereld voorstellen zonder religie, die vooral gebaseerd zou zijn op vertrouwen en barmhartigheid. Zijn deze eigenschappen niet gewoon aangeboren? Daar is geen enkele godsdienst voor nodig. Natuurlijk zijn ook andere factoren bron van oorlog en strijd, zoals streven naar macht en het schrijnende verschil tussen arm en rijk. Toch speelt religie of een religieuze cultuur ontegenzeggelijk een rol bij vele brandhaarden van strijd en geweld nu en in het verleden. Kruistochten, heksenverbranding, inquisitie en koloniale missionering met in de ene hand het kruis en de andere het zwaard zouden zonder religie niet hebben kunnen plaats vinden.

Zeggen geestelijk leiders van islamitische stromingen niet hetzelfde over hun religie, dat het een voorwaarde voor de vrede is? Maar zie wat vele extremisten van die religie aan ellende veroorzaken.

De enige conclusie moet luiden: de leer van religies is vals en deugt gewoon niet. De geschiedenis toont aan wat er kan gebeuren als we de inhoud van oude mythische verhalen verwarren met de gewone werkelijkheid. Bij de deling van voormalige Britse kolonie West-Indië (1947) in Pakistan en India vielen miljoenen doden. Het feit dat de ene helft van het land moslim was en de andere hindoe vormde de aanleiding tot massale moordpartijen in de grensstreken. Boeddhistisch Myanmar vervolgt Rohingya's omdat ze moslim zijn en niet passen binnen dit overwegend boeddhistisch land. Islamiëten in Egypte doden koptische christenen omdat zij niet passen in een overwegend islamitisch land; soennieten en sjiëten in hele moslimwereld staan elkaar naar het leven. Met als gevolg honderdduizenden doden. In Ierland konden protestanten en katholieken elkaars bloed wel drinken. De verschillende religies denken allemaal het alleenrecht op de waarheid te hebben en dat zet de aanhangers ervan aan tot onverdraag-

zaamheid en eindeloos bloedvergieten. Zelfs binnen dezelfde religies zijn spanningen niet van de lucht.

Jammer dat zo weinig gelovigen de Bijbel en Koran lezen van kaff tot kaff. Dat zou hen aardig op weg helpen de schellen van de ogen te laten vallen. De gruwelen en oorlogsverhalen liegen er niet om. De weinige vreedzame kersen op de taart zijn een bedenkelijke poging te verhullen dat het om een giftige taart gaat.

De m.i. meest discutabele stelling luidde: Religie zorgt voor vrede op de wereld. Toegegeven, vele gelovigen werken mee aan vrede, wel jammer dat de verkondiging van eigen geloof op de achtergrond meespeelt. Ook terroristen beroepen zich op religie. Geen enkele religie is nodig voor empathie, sympathie en solidariteit. Vandaar mijn cri de coeur: verbreed de Islamkritiek tot religiekritiek. Miljoenen mensen zijn sympathiek en solidair met

anderen die het minder getroffen hebben. Het merendeel van de mensheid leidt een zinvol en goed leven zonder de mythes van religie. Zij hadden en hebben daar helemaal geen geloof in God voor nodig.

Mijn conclusie bij dit debat was: Het einde van religies is allerminst een ondubbelzinnige garantie voor wereldwijde vrede, maar het zou wel een ferme stap in de goede richting zijn. Zeker vormen religies en de identiteit die daaraan ontleend wordt nu nog een gigantisch blok aan het been voor de voortgang van de vrede. Ze staan algemeen menselijke waarden in de weg.

Inmiddels hoop ik door de deelname aan dit debat aanleiding gegeven te hebben tot reflectie over het geloof in welke God dan ook. Als zoveel mogelijk bijna ongelovigen de stap naar seculier denken zouden zetten zou dit wel eens een significante bijdrage aan de vrede kunnen zijn.

[1] Geciteerd door David Mills, in *Atheist Universe*, p.180

Weerbare wetenschap als antwoord op woke ondermijning (2)

Over opkomst van de cancel culture

Floris van den Berg

Cancel Culture

Cancel Culture werkt als volgt. Op sociale media, bijvoorbeeld Twitter, beklagt iemand zich in niet mis te verstane bewoordingen over een uitspraak of (gepland) optreden van persoon X. Het instituut waar persoon X werkzaam is of waar persoon X een optreden zal geven, voelt zich geroepen om een reactie te geven op de commotie op sociale media. Als die reactie niet naar de wen-

sen is van de klagers, gaan de klagers harder klagen en klagen ze ook het betrokken instituut aan. Sebastian Valkenberg noemt zo'n Twitter schandpaal de moderne versie van de barbaarse schandpaal waar mensen en plein public voor het blok werden gezet. Bestuurders willen geen imagoschade aan hun instituut en buigen voor de kritiek door het optreden af te gelasten of de betrokken medewerker terug te fluiten dan

wel te ontslaan. Een inhoudelijke analyse van de klacht vindt zelden plaats. Het gaat de bestuurders erom klachten te voorkomen en vooral niet als instituut beschuldigd te worden.

Wat het verwarrend maakt, is dat sommige klachten hout snijden en andere niet en het maakt ook uit wat voor platform het is. Maar, zoals gezegd, in *cancel culture* gaat het niet om de inhoud, laat staan of persoon

x gelijk heeft, maar om de apaisering van de luide, vaak anonieme, klagers.

Valkenberg schrijft: *'het proces van waarheidsvinding, waarop wetenschap gericht is, komt onder druk te staan als uitspraken worden getoetst op hun wenselijkheid.'* In een open samenleving is een zo groot mogelijke vrijheid van meningsuiting van cruciaal belang. Juist door debat is er meer kans op waarheidsvinding. Vrijheid van meningsuiting betekent echter niet dat iedereen altijd recht heeft op elk platform. Degenen die het platform beheren (organisatoren van lezingen, symposia, journalisten) mogen zelf bepalen wie zij op hun platform aan het woord laten.

Academische vrijheid

Mogen universitaire docenten en onderzoekers dan alles zeggen? Paradoxaal genoeg is het antwoord nee. Als historicus mag je niet onderwijzen en betogen dat de holocaust niet heeft plaatsgevonden. Als bioloog mag je niet onderwijzen dat de evolutietheorie kul is en dat de aarde zesduizend jaar geleden door god in zes dagen is geschapen en bevolkt werd met de onveranderlijke soorten die er thans nog steeds zijn. Als milieuwetenschapper mag je niet de door mensen veroorzaakte klimaatverandering ontkennen. Als viroloog mag je niet beweren dat corona een onschuldig griepje is. En als jurist mag je geen pleidooi houden voor de invoering van de sharia. Als wetenschapper moet je je houden aan de wetenschappelijke standaard. Als je een theorie aanhangt buiten de consensus, dan moet je die aanbieden aan relevante academische tijdschriften voor peer review en na publicatie kan er kritiek op gegeven worden, dan wel de theorie kan worden geaccepteerd.

Wetenschappers aan een universiteit of onderzoeksinstituten hebben twee soorten vrijheid van meningsuiting. Indien zij in functie zijn als wetenschapper, moeten zij zich aan de standaarden van hun vakgebied houden en ook alleen uitspraken doen over hun vakgebied. Daarnaast kunnen en mogen wetenschappers over van alles een mening hebben. En die meningen mogen zij ook in het publieke domein verkondigen, als privépersoon. Tijdens colleges mogen docenten hun mening laten

blijken, maar de docent moet duidelijk maken wat haar/zijn mening is en wat wetenschappelijke kennis is. Bij sommige moreel beladen onderwerpen ligt het moeilijker om wetenschappelijke kennisoverdracht en een mening over het onderwerp gescheiden te houden, zoals bij duurzaamheidsvraagstukken en ethiek. Een docent mag duidelijk maken dat het haar/zijn mening is en expliciet zijn over de argumentatie en premissen zodat studenten kunnen bepalen of zij het er al dan niet mee eens zijn.

s.j.w. van den Berg

Waar ik een poos mee geworsteld heb en waar ik door het bestuderen van *Cynical Theories* beter grip op gekregen heb, is dat ik meende dat ik zelf ook een Social Justice Warrior ben. Ik ben namelijk voor gelijke kansen, tegen discriminatie, voor sociale rechtvaardigheid, voor emancipatie van de LBGTQx lijst, ik ben voorstander van het kritisch bekijken van de taal op ingebakken vormen van discriminatie (denk aan de vroeger algemeen gebruikte aanschrijfterm: 'Mijne heren'). De progressieve liberalen Pluckrose en Lindsay hebben een enigszins gekunstelde, maar werkbare oplossing hiervoor gevonden. Ze maken een onderscheid tussen *Social Justice Warriors* en *social justice warriors*. Het verschil zit in de hoofdletters. Bij *SJW's* gaat het om *Theory* (ook al met een hoofdletter), bij hen gaat het niet om universele sociale rechtvaardigheid, maar om een eigenaardige (wappie) interpretatie daarvan die leidt tot de *cancel culture*. *Social justice* (met kleine letters) gaat over de liberale en universalistische versie van sociale rechtvaardigheid waarbij het gaat over gelijke rechten, de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en een zo breed mogelijke opvatting van de vrijheid van meningsuiting. Die vrijheid van meningsuiting is een cruciaal verschil tussen *SJW* en *sjw*. *SJW's* willen de vrijheid van meningsuiting beknotten door een strategie van censuur op uitingen waarvan zij zeggen dat er mensen zijn die er aanstoot aan kunnen nemen. *SJW's* willen een *woke discourse* waarbij geluiden die hen niet bevalen (en dat hoeven geen tegengeluiden te zijn) worden gecancelled. *Cancel culture* is sociale censuur.

Resistance is futile

Theory is immuun voor kritiek: *"Argumenten op basis van redenering en bewijs worden in de Theory gezien als Westerse constructs en daarom als ongeldig of zelfs onderdrukkend."* Ja, dan is het zinloos om een discussie aan te gaan. Niet alleen de methode (kritische argumentatie en rationaliteit) wordt aangevallen, ook de persoon: als witte man kun je sowieso niet veel van gepercipieerde geïnstitutionaliseerde onderdrukking begrijpen, want je bent deel van het onderdrukkende systeem en je geniet van je zogenoemde witte bevoorrecht. Je wordt geacht deemoedig je hoofd te buigen en een *Mea Culpa* af te geven (en liefst ook je positie/baan in de maatschappij).

Het *woke* jargon zou kunnen worden geduid als *Newspeak*: de woorden hebben dikwijls een totaal andere, vaak omgekeerde betekenis gekregen. Dat leidt tot een Babylonische spraakverwarring. Ook Scruton wijst in zijn boek *Fools, Fraud and Firebrands. Thinkers of the Left* op *Newspeak* in het postmoderne paradigma: *"Het is newspeak wanneer het voornaamste doel van taal – namelijk het beschrijven van de werkelijkheid – wordt vervangen door het concurrerende doel om er macht over uit te oefenen."* Scruton spreekt ook van een *culture war*. Ik heb lange tijd gemeend dat die term zwaar overtrokken was, maar nu *wokery* overal de kop op steekt, lijkt de term me meer dan passend. *"Het resultaat van de cultuurstrijd is een opgelegde politieke correctheid, waarmee het verwoeste landschap van kunst, geschiedenis en literatuur wordt gezuiverd van restverschijnselen van racistische, sexistische, imperialistische of kolonialistische denkwijzen."* Scruton steekt zijn afkeer van de postmoderne denkers niet onder stoelen of banken en hij noemt het: *"[...] doctrines van verbijsterende achterlijkheid, erop gericht om vrij intellectueel onderzoek onmogelijk te maken."*

Een voorbeeld om *Social Justice* van *social justice* te kunnen onderscheiden is de casus van islamitische haatpredikers. In het perspectief van social justice is wat de haatpredikers preken discriminatie jegens ongelovigen, andersgelovigen, vrouwen, homoseksuelen en een aanval op de vrijheid van expressie. Social Justice richt zich op degenen die kritiek

hebben op de islam en beschuldigt hen van islamofobie, zonder te kijken of de kritiek hout snijdt.

Liberalisme vs. inquisitie

Pluckrose en Lindsay verhelderen wat liberalisme inhoudt. Zij keren, zonder dat te vermelden, terug naar het liberalisme van Popper. Popper laat zien (in zijn boek *The Open Society and Its Enemies*) dat liberalisme zowel een politieke filosofie is als een kentheorie (het wetenschappelijke model dat Popper propageert is een liberaal model). *"Het liberalisme kan wellicht het best begrepen worden als een verlangen om de samenleving allengs eerlijker, vrijer en minder wrede te maken, het ene concrete doel na het andere. Dat is omdat het liberalisme een systeem voor conflictoplossing is, geen oplossing voor menselijke conflicten."* Social Justice daarentegen is geen liberalisme maar totalitarisme, woke leidt niet naar een open maar naar een gesloten samenleving. *Cancel culture* is inquisitie. Er zijn overeenkomsten en verschillen.

Pluckrose en Lindsay willen aantonen dat er iets fundamenteel fout zit binnen het deel van de universitaire wereld dat de postmoderne weg is ingeslagen (veel van de *humanities* en allerlei variaties van *critical-studies*). *Peer review* is het proces waarbij auteurs hun tekst indienen bij een academisch tijdschrift (journal). De redacteur bepaalt of de tekst dan wordt opgenomen voor peer review. Indien dat het geval is wordt het stuk anoniem naar tenminste twee academici met relevante expertise gezonden. Als de reviewers akkoord zijn, eventueel na een of meer rondes van bewerking, wordt de tekst in het journal gepubliceerd. Het is de bedoeling dat reviewers de claims in de tekst kritisch beoordelen. Anonieme peer review werkt prima als duidelijk is wat de criteria zijn. Als een auteur de uitkomst van een laboratoriumtest bespreekt, dan moeten alle testgegevens beschikbaar zijn (online of in de appendix), de reviewers moeten elke stap in het experiment kunnen checken. Als het gaat om een historisch betoog, dan moet elke claim onderbouwd zijn met argumenten en met bronnen waarop die argumenten zijn geba-

seerd. De historicus moet open zijn over de bronnen en ook aangeven hoe zeker hij of zij is van zijn of haar claims.

Bij postmoderne 'studies' ligt

Lindsay en Pluckrose

dat anders. Het lijkt op het eerste gezicht precies hetzelfde: er zijn wetenschappelijke tijdschriften en er wordt aan peer review gedaan. Maar kunnen de claims in de artikelen kritisch worden gecheckt? Om te kijken of peer review naar behoren werkt, kun je dat testen door het indienen van een nepartikel. Pluckrose pakte deze postmodernisme-test groots aan. Ze wilde in het groot doen wat Sokal en Bricmont – de Sokal affaire uit 1996 – al eerder gedaan hadden: een nepartikel gepubliceerd krijgen in een wetenschappelijk tijdschrift. Pluckrose en Lindsay zetten zich met verve aan het werk en schreven twintig postmoderne onzinpapers. Ze waren goed op stoom met meerdere artikelen die gepubliceerd werden en waarvan enkele zelfs na peer review, toen ze door een journalist werden ontmaskerd. Hoewel het project niet helemaal was voltooid, was het een succes. Pluckrose laat zien dat het *peer review* proces tekortschiet. Immers, als twee experts niet kunnen bepalen of een tekst zinvol of zinledig is, dan is dat een falen van het wetenschappelijk en academisch bedrijf. Peer review is niet waterdicht, ook niet in de natuurwetenschappen. Soms glipt er een dubieus artikel doorheen. Zoals het beruchte medische paper over de veronderstelde relatie tussen autisme en vaccineren van Andrew Wakefield. Maar dat artikel werd teruggetrokken toen bleek dat het onzin was. Ook werd duidelijk uitgelegd wat het probleem was met het

onderzoek waarop de claim gebaseerd was. In postmoderne theorie liggen ook logica en rationaliteit onder vuur en het is dus niet verbaazingwekkend dat logica en rationele kritiek geen enkel vat hebben op mensen die geloven in de waarheid van het postmodernisme.

Analytische kritiek

In de filosofie van de afgelopen decennia zijn er twee verschillende stromingen, **de postmoderne en de analytische filosofie**, die naast elkaar bestaan, dikwijls ook op filosofiefaculteiten: het postmoderne kamp van de Heideggerianen en de Angelsaksische analytische richting. De twee scholen bestaan naast elkaar en ze vinden van elkaar dat de ander geen echte filosofie beoefent, maar er is nauwelijks interactie.

Er bestaan kritieken vanuit de analytische hoek op de postmoderne traditie. Zo is er *Fools, Fraud and Firebrands. Thinkers of the Left* van Roger Scruton, gepubliceerd in 1988 en in vernieuwde versie uitgebracht in 2015. Scruton behandelt hier de werken van tal van postmoderne denkers. Scruton laat geen spaan heel van de hersenspinsels van deze denkers. Nu gebruikt hij grof geschut en hij filosofeert met de voorhamer. Daardoor is hij soms wat kort door de bocht. Ook heeft Scruton een politieke agenda: hij is wars van linkse politiek en linkse denkers en het postmoderne denken heeft een linkse of beter gezegd communistische achtergrond. Dat niet alle door Scruton behandelde denkers een communistische heilstaat nastreven is niet aan hem besteed. Hij schrijft over het postmodernisme, geheel in overstemming met de conclusies van *Cynical Theories: "Het doel van social justice is niet langer gelijkheid voor de wet, of gelijk recht op burgerschap, zoals bepleit tijdens de Verlichting. Het doel is een alomvattende herschikking van de samenleving, zodat aan privileges, hiërarchieën en zelfs de ongelijke verdeling van goederen een halt wordt toegevoerd of een eind wordt gemaakt."* (Scruton, p. 4).

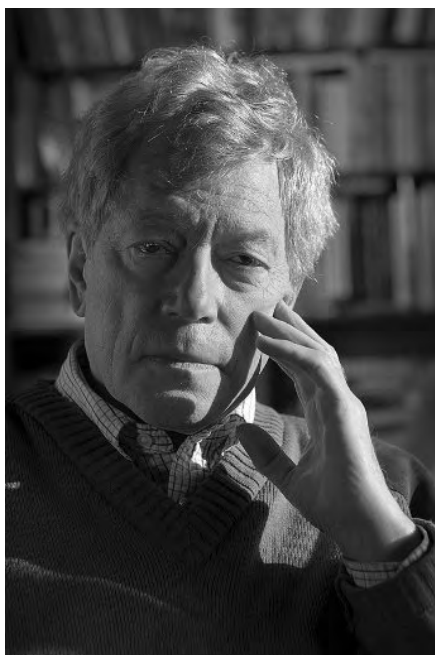
Het streven naar een 'alomvattende herschikking van de samenleving' onder invloed van postmoderne denkers wordt in navolging van

de conservatieve dwarsdenker Sid Lukkassen **cultuurmarxisme** genoemd. Volgens Lukkassen is het postmodernisme communisme in vermomming en neemt de invloed van toegepast postmodernisme (dat wil zeggen *wokery*) op de cultuur toe, op scholen en instituten.

Paul Gross en Norman Levitt uitten hun kritiek op de invloed van postmodernisme op universiteiten in hun boek *Higher Superstition: the academic left and its quarrels with science* (1994). Gross en Levitt legden zich toe op onjuiste wetenschappelijke claims en oneigenlijk gebruik van wetenschappelijk jargon. Het was dit boek dat natuurkundige Alan Sokal inspireerde tot het schrijven van zijn nepartikel met nonsens verpakt in postmodern jargon, dat werd geaccepteerd in een academisch tijdschrift. Sokal heeft toen samen met fysicus Bricmont het boek *Fashionable Nonsense. Postmodern Intellectuals' Abuse of Science* (1998) geschreven waarin zij de natuurwetenschappelijke claims van tal van postmoderne auteurs waaronder Braudillards, DeLeuze en Irigaray ontmaskeren als nonsens. Bioloog Richard Dawkins schreef vervolgens een bespreking van het boek *Postmodernism Disrobed* die is opgenomen in zijn boek *The Devil's Chaplain*.

Diagnose en behandeling

De invloed van toegepast postmodernisme in de samenleving en met name op universiteiten neemt toe. De kritiek op het postmodernisme kan gezien worden als een diagnose en *Cynical Theories* is een recente

Roger Scruton

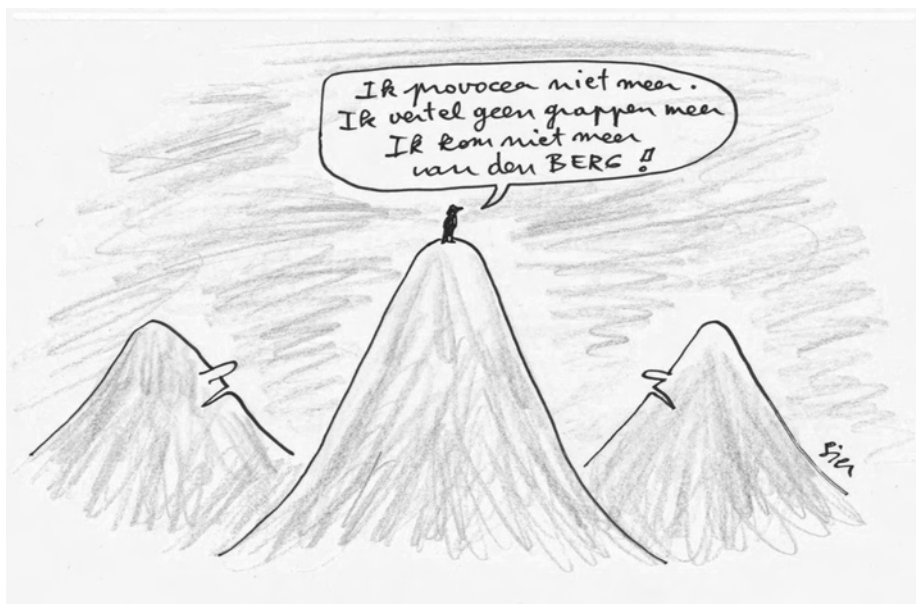
uitgebreide diagnose die laat zien dat postmodernisme een intellectuele dwaling is die als zeer nare toepassing heeft een totalitaire censuur op alles wat afwijkend wordt gezien aan *Theory*. Maar als de diagnose is gesteld, wat kan er gedaan worden om van deze intellectuele aandoening te genezen? Of blijft het bij het publiceren van kritieken (diagnoses)? Gezien het feit dat er al decennia kritiek is terwijl de invloed van het postmodernisme toeneemt, lijkt uitsluitend kritiek leveren geen succesvolle strategie. Er moet wat gedaan worden met die kritiek. En er moet ook snel wat aan gedaan worden, want als *Theory* en enge *wokery* aan invloed blijven toenemen dan leidt dat tot een inquisitie onder het

mom van tolerantie en verdwijnen alle critici van het toneel en de universiteit. Dat is het risico van de *cancel culture*.

In het Nieuwe Testament staat: 'Toets alles en behoud het goede.' Dat moet ook gelden voor opvattingen waar je het niet mee eens bent: kijk of je er iets van kunt leren. Het *woke*-debat nuchter van een afstandje beschouwen leidt tot reflecteren over geschiedenis (slavernij, kolonialisme) en hoe om te gaan met historisch erfgoed, het reflecteren over de morele geladenheid van taal en terminologie (zonder te vervallen in agressieve *wokery*), maar ook over wat wetenschap is en waarom het werkt, over waarom liberalisme en mensenrechten universeel zijn of zouden moeten zijn. Universiteiten moeten openstaan voor rationele kritiek (zoals over seksisme en een ondervertegenwoordiging van vrouwen in de wetenschap en met name de hogere posities aldaar), maar moeten ook weerbaar zijn tegen de *woke* inquisitie, want het zijn niet alleen de gevierde successen van *cancel culture*, maar ook de angst voor *wokery*, die leiden tot zelfcensuur. Universiteiten zouden een vrijplaats moeten zijn, maar niet *anything goes*. En het vergt reflectie om daar een goede balans tussen te vinden.

Het is persoonlijk maar ik schrijf het toch maar: ik ben bang om te worden gecanceld, om door *woke* studenten en twitteraars te worden beschuldigd met het risico om mijn baan te verliezen. Ik bereid mijn colleges voor indachtig de woorden van Jonathan Haidt: "Ik had de gewoonte om mijn leerlingen uit te dagen. Ik daag ze niet meer uit. Ik zeg gewoon het nodige. Ik maak geen grappen. Ik laat nog maar weinig videos zien."

[Dit artikel is ingekort door de redactie. De cartoon is van Gie Campo]

Terug in de tijd

Hoe gelovig zijn de gelovigen? (2)

Frits Kief

In de eerste jaargang 1959 van het tijdschrift *Bevrijdend Denken* (dat voordien – sinds 1919 – *De Vrijdenker* heette), stond een serie van vijf artikelen van Frits Kief over de 'sekte' van Lou de Palingboer en hoe deze door christenen werd bejegend. Hieronder volgt het tweede van de vijf artikelen. Carl Friedrich (Frits) Kief (Rotterdam 20 mei 1908 - Amsterdam 28 juli 1976), was politiek journalist en betrokken bij de links-communistische beweging. In de laatste fase van zijn leven werkte Kief voor onze vereniging 'De Vrije Gedachte'. De tekst is gedigitaliseerd en van noten voorzien door René van Elst.

Enige omgang met verscheidene soorten christenen doet ons spoedig een paar dingen ontdekken. Voorop de zeer verschillende houding tegenover "Gods woord", de bijbel. Ik laat nu maar buiten beschouwing, welke bezwaren wij hebben, al wil ik een paar ervan kort releveren. Het staat vast dat geen van de evangelisten op grond van eigen waarneming heeft geschreven. Evenzeer staat vast, dat ten tijde van de gebeurtenissen uit het nieuwe testament — aangenomen dat het gebeurtenissen zijn — niemand deze heeft opgetekend. Toch weet men precies wat er gebeurd is, aangezien de evangelisten ten minste een eeuw later de verhalen geschreven hebben...

Mij doet dat altijd denken aan het verhaal, dat Egon Erwin Kisch in zijn "Prager Pitaval" beschrijft. Het is de geschiedenis van een moordenaar, die uiteindelijk in de Sahara terechtkomt en daar in de woestijn, ver van alle mensen, in bittere eenzaamheid van honger en dorst omkomt. Met de woorden op zijn lippen: "Heer vergeef mij, ik ben een groot zondaar". Ik ben tot op deze dag, net als Kisch, nieuwsgierig naar de manier waarop de eerste verteller aan de weet gekomen is dat de man met die woorden op zijn lippen gestorven is — als u begrijpt wat ik bedoel, om met Ollie B. Bommel te spreken.

We weten al lang dat het nieuwe testament een bij elkaar gezocht document is, opgesmukt met de fantasie van de hemel mag weten wie allemaal. (A propos, in de Nieuwe Spiegelstraat te Amsterdam heb ik onlangs in een etalage een verhandeling gezien volgens welke Jezus niet ten hemel gevaren is maar naar Pakistan uitweek! Op grond — uiteraard — van door de auteur geproduceerde gegevens.)

Afhankelijk van kerkgenootschap of sekte wordt de bijbel geïnterpreteerd. Van het steil-fundamentalistische tot het aan vrijdenkerij grenzende vrijzinnige. Daarom is het een dwaling van "de God der christenen" te spreken. Er bestaat niet één God, er bestaat een heel legioen, geschapen door mensen naar hun beeld. Van brommerige ouwe opa tot "oerkracht". Precies eender is het met Jezus. Ook daarvan bestaat er een legioen. Van "Gods eengeboren zoon" tot een vroom mens, een "man Gods". — We hebben van deze differentiaties kunnen genieten in de polemiek, die Dr. Buskes met Ds. De Wilde [noot: voor de-

tails zie: https://www.digibron.nl/viewer/collectie/Digibron/id/tag:GereformeerdWeekblad,19580531:newsml_e63acd26875100d213e84af89fc983d3] gevoerd heeft. De interpretatie van de bijbel varieert van "letterlijk Gods woord, onwrikbaar en zonder dat er een tittel of jota aan verandert" tot aan een mooi stichtelijk verhaal, een mythologie. Het ligt voor de hand dat iedere interpretatie tevens de verkettering van de andere inhoudt.

Op één van de openbare bijeenkomsten van de Loumensen liet Lou een "bijbeltjeslezer" op het podium komen en zijn zegje zeggen. (Onder ons, als wij, vrijdenkers, ons de onbeschoftheden van de christelijke broeders en zusters zouden veroorloven zou de hele christelijke pers op haar kop staan vanwege ons minderwaardig bedrijf.) Op dat moment realiseerde ik me weer eens hoe armetierig eigenlijk dat "geloof" van de gelovigen is. Ik behoor niet tot dezulken die zo graag demonstratief van de nietigheid van de mens spreken of van hun bewondering en verwondering met betrekking tot het ontzagwekkende van natuur en heelal getuigen. Niettemin kan ik mij voorstellen dat een menskind ervan diep onder de indruk komt en van het wonder der schepping spreekt, gebruik makend van een overgeleverde terminologie. Hoe kleinburgerlijk en miezerig is het "geloof" van het soort gelovigen dat voor zijn geloof het uitpluizen van de bijbel van node heeft. Hoe kleinmenselijk. En hoezeer blijkt het woord van Feuerbach nog steeds te gelden dat zij — het "grondpersoneel van onze lieve heer", zoals ik ze onlangs hoorde noemen — zich hun God naar hun beeld scheppen.

In mijn vorige beschouwing heb ik er al op gewezen dat Lou de bijbel fundamentalistisch opvat. Als het verslag van de "verleden werken Gods". Waarom zijn nu de "christenen" die zijn bijeenkomsten bezoeken des duivels?

De reden is allesbehalve ingewikkeld: Hij heeft alle christelijke geloofswaarden ten einde gedacht, de consequenties eruit getrokken. Hij redeneert — en dat is de oorzaak van het feit, dat wij als vrijdenkers zijn redenaties beter kunnen volgen dan de christenen — zoals een vrijdenker redeneert. Hij laat ze geen uitvlucht. Natuurlijk zijn zijn gevolgtrekkingen anders dan de onze. Maar als de gelovigen hem en zijn prediking als een absurditeit voorstellen, dan stellen zij de consequenties van hetgeen zij zeggen te geloven als een absurditeit.

Er zijn er in ons midden, die menen dat men de dwaasheid van het geloof niet aantoonde door de dwaasheid van gelovigen aan te tonen. Akkoord. Niettemin zou het nuttig kunnen zijn wat meer te letten op de methode die gelovigen tegen anderen hanteren.

Daar is de antirevolutionaire heer Hazenbos, die van een socialistische verstoring van een a.r. vergadering een 25 jaar geleden in Rotterdam gewaagde, waar de geloofshelden om de boze socialisten te verdrijven manmoedig psalm 68 aanhieven. Het staat als een paal boven water dat de heer Hazenbos het verhaal uit zijn duim gezogen heeft. Maar dat mag als het tegen echte of vermeende vrijdenkers en humanisten gaat.

En daar is een legerpredikant uit Tilburg, die naar Muiderberg kwam om met Lou te praten over een jongeman die dienst geweigerd heeft. (Onder ons, mij is een Lou, wiens opvattingen tot dienstweigering leiden, liever dan een legerpredikant, die jongemensen van "commando's" moreel moet opfrissen. Maar dat is mijn antimilitaristische privé-mening.) De man kwam met allerlei valse voorspiegelingen bij Lou binnen. (Dat blijkt uit zijn "verslag" in de a.r. Nieuwe Haagse Courant.) En dan gaat het op de vanouds bekende frisse manier: Lou zat in z'n borstrok en een fantasiebroek in de kamer (hetgeen klopt, vermits het een van de zeer warme dagen van de afgelopen zomer was). Maar in die kamer zaten ook een paar jonge vrouwelijke huisgenoten in lichte (zomer) kleding en Mientje — Lou's echtgenote — liep er in een "babydoll".

Een hol van verderf en ontucht dus. Dat zegt de dappere kapitein-legerpredikant wel niet, maar hij geeft het te verstaan en hij roept de overheid op om hier met spoed in te grijpen. D'aloude truc dus. De lezer zal overigens een zeer slechte indruk van mijzelf krijgen als hij verneemt dat ik toevalligerwijs het verhaal van de dominee kon controleren, vermits ik hem het huis in Muiderberg heb zien verlaten en het gezelschap zo aantrof als hij het gezien heeft. En ik moet ronduit toegeven dat ik de gedachten, die de dominee gehad heeft, niet óók gehad heb. Ik vind het namelijk normaal dat mensen zich bij hitte luchtig kleden en eventueel liever in borst-rok en fantasiebroek dan in buitenmodel uniform rondwandelen.

Het gaat er nu op lijken dat enige "evangelisten" (u weet het, 't grondpersoneel) er op uit zijn de Lou-mensen door overlast en ordeverstoring in moeilijkheden te brengen. Op de laatste openbare bijeenkomst hadden zij een juffrouw meegebracht, die "kon aantonen" dat Lou de vrouwen in zijn omgeving niet met rust kan laten. "Maak hem maar goed bekend, de leugenaar", zei de dikke dame, die ik in mijn vorige beschouwing geschetst heb. Dat werd ook geprobeerd en er dreigde zelfs een molestatie.

Ik vertel deze dingen maar, opdat sommigen duidelijk worde dat er onzerzijds geen aanleiding bestaat, om der wille van de ruige en wat ongezouten manier waarop wellicht in het verleden door vrijdenkers is opgetreden, zo iets te doen als "schuldbelijden". Ik vind dat wij de zwaar geschokte gelovigen maar moeten aanraden bijbels naar

Lou de Palingboer (1898-1968) en zijn vrouw Wilhelmina (Mien) Wiertz.

de balk in eigen oog te gaan kijken.

Wat is het dan toch, dat de christenen tegenover Lou zo obstinaat doet zijn? Toen r.k. missionarissen het Tibetaanse Lamaïsme ontdekten waren zij fel verontwaardigd. De met de r.k. kloosters en de hiërarchie zeer veel overeenkomst vertonende Tibetaanse kerkelijke staat werd

Huis van Lou en Mien (gekregen van een weldoener) in Muiderberg

door hen bestempeld als een bedrieglijk, door Satan zelf in het leven geroepen spiegelbeeld. Niet in de laatste plaats omdat zij zich door dat Lamaïsme van allerlei verschijnselen in de r.k. kerk bewust werden.

Zo is het ook met Lou. Zij spreken wel van de dag van het laatste oordeel en van de komst van het duizendjarig godsrijk, maar ze geloven er niets van. Aangezien bovendien de Openbaringen een zeer duister, van kabbala doortrokken boek is (de getallen 7, 666 en 144.000 komen er herhaaldelijk in voor als kabbalistische aanduiding); aangezien het zeker niet uitgesloten mag heten, dat deze duistere profetie op het cesaristische Rome slaat en dus op een verleden in plaats van op een toekomst, is er bij de officiële gelovigen een overmaat van twijfel. Zoals er aan de andere kant en door de eeuwen heen in tijden van crises een bepaalde uitleg aan de Openbaringen wordt gegeven.

De situatie is nu deze: zolang de wederkomst van Christus een toekomst-verwachting is, is de zaak oké. Zolang weet men niet alleen dat hij zal komen, maar ook hóe. In volle glorie, voor een ieder zichtbaar op een wolk. De meer nuchteren geloven dat laatste, met het oog op het luchtverkeer en de zich ontwikkelende ruimtevaart, helemaal niet. Mijn persoonlijke grief tegen de

zognaamde "vrijzinnigen" is daarbij hun objectieve oneerlijkheid. De gedragslijn, die Sam de Wolff [noot: Salomon (Sam) de Wolff, 1878-1960, was econoom, socialistisch politicus en zionist.] eens raak getypeerd heeft door hun geloof aldus te determineren: er is geen God, maar Jezus Christus is zijn zoon. Het in een kritisch milieu toegeven van de onbetrouwbaarheid van de bijbel als historisch document, maar het tegelijkertijd preken uit de bijbel.

Worden zij daarentegen geconfronteerd met de of een wedergekeerde Christus, dan worden alle slechts denkbare argumenten verzameld om duidelijk te maken dat de man een zwendelaar is, een valse Messias. Bijbels en onbijbels gaat men hem dan te lijf.

En meen nu niet dat het alleen maar rare evangelisten en sektariërs zijn die aldus handelen. Ik heb die kapitein-legerpredikant al aangehaald. Maar er zijn er meer van dat soort. Steil-gereformeerde dominees, lutherse dominees enzovoort heb ik Lou al horen ontmaskeren.

Op de laatste bijeenkomsten bleek zelfs, dat men naarstig de bijbel gevlooid had naar teksten waarmee men Lou schaakmat meende te kunnen zetten.

Al was de mooiste opmerking die van de Haagse "dame", die vol verachting van "die palingboer" sprak — alsof het om het meest oneerbare beroep ging dat men zich denken kan. Natuurlijk is voor een aantal van deze lieden de voornaamste reden dat Lou een bijeenkomst van 4 a 500 toehoorders regelmatig bij elkaar krijgt en zij vaak als kleine schlemielen in onooglijke zaaltjes opereren.

J.G.R. [noot: Jan Gerhard Rausch, redacteur van Bevrijdend Denken en voordien van De Vrijdenker.] heeft enige tijd geleden het verhaal verteld van een colporteur met *Goednieuws*, een van die "evangelisatieblaadjes". Laat ik, omdat het een goede illustratie is van de soort "evangelisten" die rumoer maken, vertellen hoe J.G.R. het bij het rechte eind had. De uitgever, een Amsterdams "evangelist", moet van zijn colporteurs 35 cent per verkocht exemplaar ontvangen. Omdat er een "sociaal doel" aan verbonden is, lukt het meestal de kopers te bewegen méér, soms veel meer te geven. (Van de zomer greep de politie te Zandvoort in en verbood dat soort colportage. De gemiddelde ontvangst per nummer bleek ca. f 1,20 te zijn. Sommige colporteurs kwamen aan een "daggeld" voor zichzelf van honderd en meer guldens.) Eens per jaar laat deze "evangelist" — om aan de strafrechter wegens oplichting te ontkomen — één autobus met ouden van dagen rijden. De boss van deze evangelisten en colporteurs heeft er intussen een auto aan overgehouden.

Als iemand denken mocht dat dit kwaadsprekerij is, dan vergist hij zich. De knaap heeft namelijk, evenals zijn zoveelste echtgenote, terechtgestaan.

Wat ik hier verteld heb is gepuurd uit het rechtbankverslag. De rechter merkte schamper op: "Onder sociaal werk verstaat u vermoedelijk het onderhouden van uzelf en uw medewerkers".

Wie is er verbaasd over, dat "evangelisten" iets tegen anderen hebben die aanhang verwerven? In een volgende beschouwing zal ik het een en ander van de meningen in onderdelen weer-geven.

Terzijde Winti

Sicco Polders

Ik heb al jaren chronisch droge ogen. Het wordt erger en valt nauwelijks te behandelen, dus dan uit lichte wanhoop toch maar eens richting homeopaat. Bioresonantie heeft tenslotte geen enkele bijwerking, maar of het ook werkt... De arts legt mijn linkerhand op een soort verchroomde plaat die is aangesloten op een ingewikkeld uitzienend apparaat vol lampjes en schermpjes en gigantische draaiknoppen. Het meet mijn energieniveau - goed - de toestand van mijn organen - slecht - en de drukte in mijn hoofd - volgens de arts 'zorgwekkend'. En wat betreft mijn ogen: dat is geen gevolg van een ontsteking zoals de oogartsen denken, maar het gevolg van slecht uitgebalanceerde energiestromen die moeten worden hersteld. Ik wil weg maar iets in me houdt me tegen. Of eigenlijk de stem van mijn vrouw: "Je had het wel een kans moeten geven". Mijn aandoening is gelukkig

onschuldig, maar als artsen bioresonantie toepassen bij schizofrene patiënten omdat ze geloven dat die niet schizofreen zijn, is het wel ernstig. En er zijn duizenden van dit soort schrijnende voorbeelden van kwakzalverij.

Dat is waar de ophef over de Nederlandse inzending van het Eurovisie Songfestival ook had kunnen gaan. Het strijdvaardige lied van Jeangu Macrooy, deels in Sranantongo verwijzend naar het slavernijverleden, heeft een ander pijnpunt dan alleen de door Albert Heijn geridiculiseerde boodschap,

namelijk winti. Volgens deze godsdienst nemen goden bezit van mensen. Naast de gebruikelijk religieuze onzin, zoals goden die verschijnen tijdens de slaap of als dieren, een onsterfelijke ziel, en reïncarnatie, kent het zwarte magie, waarbij men de ander ziek kan maken door middel van boze geesten. En verontrustend, een flinke industrie, ook in Nederland, van bonu-mannen die de 'bezeten' zieken kunnen genezen. Niet zelden krijgen daardoor ernstig psychisch gestoorden een verkeerde diagnose en in plaats van de noodzakelijke medicatie, kruidenbaden of andere onzinnige rituelen, die niets uithalen, met alle gevolgen van dien.

Wat wij een psychose noemen, kan voor Surinamers een kwestie van boze krachten zijn. In zorgjargon noemt men dat een etnocentrische interpretatie. In het geval van sommige depressies kunnen een luisterend oor en het idee dat de geesten zijn verdreven, wellicht wonderen doen. Maar dat je volgens sommigen psychoses niet alleen met medicijnen kan genezen maar ook met rituelen, is gevaarlijk. Dat irrationele aspecten een rol kunnen spelen bij schizofrenie geloof ik best, maar dat betekent niet dat schizofrenie kan worden behandeld door het blazen van sigarenrook, een wasbeurt, een zalfje en een gebed. Verstandige bonu-mannen zien winti niet als substituut voor de medische route, maar helaas zijn er te veel die geen verschil willen zien tussen een trance en een epileptische aanval, of die een zware psychose toeschrijven aan de boze buurman die wraak heeft genomen door een zich als wind (winti) verplaatsende geest bezit te laten nemen van de patiënt. Ernstig psychische problemen blijven onbehandeld, terwijl de bonu-man zijn zakken vult. Jeangu Macrooy had naast zijn politieke statement ook kunnen overwegen winti-rituelen buiten zijn videoclip te houden. Ik denk namelijk dat er momenteel in Nederland meer kwakzalvers dan slaven zijn.

DE AUTEURS VAN DIT NUMMER

Harry Ansems (1945) is rechtsfilosoof en evolutionist. Hij studeerde Nederlands recht en rechtsfilosofie aan de Universiteit van Tilburg en werkte als docent rechten aan de Fontys Hogescholen.

Floris van den Berg (Naarden 1973) is milieufilosof aan de Universiteit Utrecht, lid en voormalig bestuurslid van De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis. Van hem verschenen diverse boeken, zoals *Hoe komen we van religie af*, *Beter weten - filosofie van het ecohumanisme* en *De vrolijke feminist*.

Jaap van Dijk (Oostzaan 1950) gepensioneerd fijnmechanicus, ex-voorganger pinkstergemeente, voorheen uitgever Vlaamse christelijke bladen, medewerker digitale vaardigheden Westfriese Bibliotheken, Vrijdenker en opmaker layout De Vrijdenker. en secretaris De Vrije Gedachte.

René van Elst (Amsterdam 1950) is gepensioneerd Human Resources-medewerker, heeft sociologie en (deels) rechten gestudeerd, was hoofd- en eindredacteur en opmaker van De Vrijdenker (2014-2018), thans eindredacteur; donateur van Skepsis.

Maarten Gorter (Amstelveen 1994) is redacteur van de Vrijdenker, studeert Staatsrecht en is autodidactisch student op het gebied van geschiedenis en politiek, is actief in de Vereniging Historisch Amstelveen en ondersteunt activiteiten voor ouderen met dementie.

Anton van Hooff (Den Haag 1943) is klassiek historicus te Nijmegen, redactielid van De Vrijdenker en oud-voorzitter van De Vrije Gedachte. Zijn nieuwste boek heet *Klassieke liefde, Eros en seks naar Ovidius*.

Carl Friedrich (Frits) Kief (Rotterdam 1908 - Amsterdam 1976), was politiek journalist en betrokken bij de links-communistische beweging. In de laatste fase van zijn leven was Kief propagandist voor onze vereniging 'De Vrije Gedachte'.

Fabian van Langevelde (Hoek 1972) is afgestudeerd sterrenkundige in de Theoretische Astrofysica, werkt nu bij een IT- bedrijf in Veenendaal. Was AV-secretaris en daarna DVG-voorzitter. Nu algemeen bestuurslid De Vrije Gedachte.

Anton Mullink (Vorden 1938) was ooit franciscaan, missionaris en kapelaan. Wil nu uitdragen hoe weids het perspectief is van het seculiere denken. Is o.a. werkzaam geweest in de verslavingszorg.

Enno Nuy (Aerd 1950) is ondernemer en oud-hoofdredacteur van De Vrijdenker.

Sicco Polders (1966) is filosoof en (sinds 2018) redacteur en hoofdredacteur van De Vrijdenker. Hij geeft colleges, onder meer voor de Universiteit van Amsterdam, op het gebied van ethiek en wetenschapsfilosofie. Bewonderaar van Montaigne, Kant, Schopenhauer en Nietzsche. In juni 2018 is zijn essaybundel *Met Montaigne in het achterhoofd* verschenen.

AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS

Uw bijdragen aan dit blad worden zeer gewaardeerd. Wij verzoeken u om bij het aanleveren met de volgende informatie en aanwijzingen rekening te houden.

- Bijdragen aan het blad worden – in verzorgd, leesbaar Nederlands – in digitale vorm aangeboden aan de hoofdredacteur op het email-adres van de Redactie.
- Als auteur bent u zelf verantwoordelijk voor de inhoud van uw werk. Buiten die verantwoordelijkheid vallen door de Redactie in het werk aangebrachte correcties.
- De Redactie noch de vereniging De Vrije Gedachte (DVG) is aansprakelijk voor plagiaat, auteursrechtenschending etc., gepleegd door auteurs.
- Het copyright op een geplaatste bijdrage blijft berusten bij de auteur; DVG is echter gerechtigd de bijdrage geheel of gedeeltelijk opnieuw te plaatsen, hetzij in het blad hetzij in een bloemlezing in boekvorm hetzij op de website of Facebookpagina.
- U verstrekt over/van uzelf enige personalia en een portretfoto die bij het werk kunnen worden afgedrukt als het om een publicatie van enige omvang gaat.
- In overleg met de Redactie kan een bijdrage desgewenst onder pseudoniem worden gepubliceerd; anonieme bijdragen worden echter niet geaccepteerd. De auteur moet voor de hoofdredacteur bereikbaar zijn.

- Wij gaan ervan uit dat een artikel niet veel langer is dan 3000 woorden en een boekbespreking die niet diep op thema's uit het boek ingaat niet veel langer dan 1500 woorden.
- Veronderstel niet te veel voorkennis bij de lezers; vermijd technische/geleerde termen of leg ze uit.
- A.u.b. niet te veel noten; alleen eindnoten.
- Vertaal niet-Nederlandstalige teksten/citaten.
- Zorg voor een sprekende titel, die te maken heeft met het onderwerp, en voor bijpassende sub-onderwerpen met tussenkopjes.
- Een mini-samenvatting, waarin ook de belangrijkste trefwoorden voorkomen, wordt op prijs gesteld.
- Noem het hoofdonderwerp in het begin en schrijf de rest ter ondersteuning van dit onderwerp, zodat de lezer de argumentatie / illustratie en de weg naar de eventuele conclusie kan volgen.
- Spring niet via vrije associaties van de hak op de tak en haal geen dingen erbij die niet met het hoofdonderwerp te maken hebben, waardoor de lezer de weg kan kwijtraken.
- Vindt u dat een uitweiding belangrijk is ter illustratie van het hoofdthema, leg dan uit hoe.
- Lees uw stuk zelf goed na; controleer de zinsbouw en spelling, in het bijzonder van de genoemde namen. Onze dank voor uw medewerking!

De Redactie

De Vrije Gedachte

Doelstelling van De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' stelt zich ten doel: het bevorderen van het vrijdenken. Het vrijdenken is een atheïstisch-humanistische levenshouding gekenmerkt door:

- Rationeel denken en onderzoeken van de werkelijkheid, daarbij strevend naar:
 - bevrijding van dogmatisme, vooroordeel en onwetenschappelijke houding,
 - vasthouden aan principes van toetsing en bewijsvoering.
- Moreel handelen vanuit het besef van:
 - eigen verantwoordelijkheid voor gedachten en daden,
 - menselijke waarde,
 - solidariteit met de medemens, de natuur en het milieu,
 - de eindigheid en onherhaalbaarheid van elk individueel leven.

Een vereniging ontleent bestaansrecht aan haar doelstellingen en aan haar ledental. Veel doelstellingen kunnen worden bereikt bij voldoende aantallen (actieve) leden. Opkomen voor de situatie van mensen met een atheïstisch-humanistische levenshouding is erg actueel. In de komende periode wil 'De Vrije Gedachte' graag nieuwe activiteiten organiseren, ook in de regio's, en meer voor het voetlicht treden. Dit vergt creativiteit, tijd en energie van het bestuur, meer vrijwilligersinzet en een financiële impuls. U kunt hierbij helpen.

Steun De Vrije Gedachte!

Vindt u ook dat de vereniging op de kaart van levensbeschouwelijk Nederland thuishoort? Wilt u ook dat de vereniging nieuwe activiteiten organiseert? Steun dan de vereniging!

U kunt de vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' steunen door:

- mee te doen bij activiteiten en uw mening te geven,
- als vrijwilliger te helpen bij de organisatie van activiteiten, of door een plaatselijke of regionale kring te starten,
- ingezonden brieven te sturen aan kranten en uzelf daarin expliciet als vrijdenker te benoemen,
- geld te schenken aan de vereniging of een legaat na te laten. U kunt hierover vrijblijvend een informatief gesprek voeren en u daarvoor aanmelden via ons mailadres (zie onder),
- andere belangstellenden te attenderen op de activiteiten van de vereniging,
- te reageren op publicaties e.d. van 'De Vrije Gedachte',
- lid te worden van vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' (zie het informatiekader in dit blad),
- abonnee te worden van het blad 'De Vrijdenker' (zie het Colofon van dit blad).

Heeft u vragen of ideeën? Het bestuur hoort ze graag! Of wilt u praten over nalaten of schenken? Neem contact op via info@devrijgedachte.nl; voor andere contactmogelijkheden zie het informatiekader in dit blad.

Bezoek onze website
devrijgedachte.nl
en onze Facebook-pagina
'De Vrije Gedachte'

Het driekleurig viooltje is sinds de 19de eeuw het internationale symbool van de vrijdenkerij. Dit bloempje heeft in het Frans de naam *pensée*, die gedachte betekent. De bloem heeft deze naam gekregen omdat de vorm ervan op die van een menselijk gezicht zou lijken en omdat de bloem in augustus vooroverbuigt alsof hij diep in gedachten is. *La libre pensée*, een term die Victor Hugo in 1850 geïntroduceerd zou hebben, betekent letterlijk de vrije gedachte en is de Franse benaming voor het vrijdenken. (Bron: wikipedia.org.)

strikte scheiding tussen kerk en staat – weren van indoctrinatie uit opvoeding en onderwijs – bevorderen van een kritisch onderzoekende, wetenschappelijke houding – ontmaskeren van religie, pseudo-wetenschap en andere waanvoorstellingen – vrijheid van expressie – respect voor de waardigheid van de mens als wezen met een eindig en eenmalig bestaan – erkenning van het volledige zelfbeschikkingsrecht van de mens over eigen lijf en leden